

Naglasni sustav vukovarskoga govora

Đukić, Miljana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:695934>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-04**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

MILJANA ĐUKIĆ

NAGLASNI SUSTAV VUKOVARSKOGA GOVORA

Završni rad

JMBAG: 0267042201, redovita studentica

Studijski smjer: Prijediplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti (jednopedmetni)

Predmet: Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Pula, rujan 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja
Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj _____ Završni rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objav _____ i u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	O hrvatskome standardnome jeziku i osnovici	3
3.	Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika.....	6
3.1.	Otvorena pitanja hrvatske naglasne norme	7
3.2.	Pomicanje naglaska na prednaglasnicu.....	8
3.3.	Mjesto naglaska kod prefigiranih glagola.....	9
3.4.	Naglasak genitiva množine	10
3.5.	Naglasak posuđenica.....	11
3.6.	Zanaglasne dužine.....	13
4.	Gradski govori	15
4.1.	Zagrebački govor	17
4.2.	Splitski govor	18
4.3.	Riječki govor	19
4.4.	Osječki govor	19
4.5.	Zadarski govor	20
4.6.	Pulski govor	21
5.	Metodologija istraživanja.....	22
6.	Rezultati istraživanja.....	23
6.1.	Rezultati ankete.....	23
6.2.	Analiza govora	28
6.2.1.	Provjera naglasnoga sustava	39
6.2.2.	Pomicanje naglaska na prednaglasnicu.....	31
6.2.3.	Mjesto naglaska kod prefigiranih glagola.....	32
6.2.4.	Naglasak genitiva množine	34
6.2.5.	Naglasak posuđenica.....	35
6.2.6.	Zanaglasne dužine.....	37
7.	Zaključak.....	40
	Literatura.....	42
	Prilozi.....	45

1. Uvod

Tema je ovoga završnoga rada naglasni sustav vukovarskoga govora, a posebna se pozornost pridaje mjestu naglasaka jer je perceptivno manje dvojbena u slušnoj analizi kojome se u ovome radu služimo. Gradski ili urbani govori (urbanolekti) manje su opisani u odnosu na druge idiome i ne postoji opsežne literature u hrvatskome jezikoslovlju. Razna dijalektološka istraživanja provode se s ciljem opisivanja mjesnih, organskih govora, a gradski govori, zbog većega miješanja stanovništva i zbog toga što su gradovi obrazovni, kulturni i politički centri, posebno su zanimljivi u sociolingvističkome smislu. Gradski govori mješavina su organskoga idioma, standardnoga jezika i supstandardnoga idioma. Jedan od takvih govora je i vukovarski govor.

Grad Vukovar smješten je na istoku Slavonije i središtem je Vukovarsko-srijemske županije. To je područje u kojemu se govori štokavskim narječjem i gdje su u uporabi dva standardna jezika (hrvatski i srpski). Područje Vukovara pripada slavonskomu dijalektu (Lisac, 2003: 8). Uz Vukovar, slavonskomu dijalektu pripadaju Vinkovci, Županja, Đakovo, Slavonski Brod, Nova Gradiška, Požega, Beli Manastir (PHJ, 2018: 540). Ostali dijalekti koji su zastupljeni u blizini Vukovara jesu: novoštokavski (i)jekavski (Osijek), novoštokavski ekavski dijalekt (Ilok) (PHJ, 2018: 540). Vukovar je mjesto gdje se miješaju dijalekti, žargoni i standardni jezici te je takva zamršena jezična situacija motivirala ovo istraživanje.

Cilj je rada opisati gradski govor s posebnim osvrtom na mjesto naglasaka. Prije no što iznesemo rezultate istraživanja, u teorijskome dijelu ovoga rada osvrnut ćemo se na hrvatski standardni jezik, a potom ćemo se osvrnuti na naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika. Zatim će se reći nešto o hrvatskim gradskim govorima i njihovome naglasnome sustavu na primjerima pet najvećih gradova: Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Zadar, Pula¹. Temeljni i ključni dio rada jest istraživanje koje smo proveli te prikaz rezultata do kojih smo došli. Istraživanje se sastoji od dvaju dijelova: prvi dio obuhvaća rezultate ankete koju su ispitanici ispunjavali i njome smo provjeravali njihove stavove o govoru, a drugi je dio analiza čitanoga teksta koji je sastavljen s probranim riječima dvojbena naglasaka u uporabi. Osim što ćemo prikazati naglasni sustav Vukovara, usporedit ćemo u kojoj je mjeri ovaj naglasni sustav sličan ili različit u odnosu na hrvatski standardni jezik. Budući da je vukovarski govor u području novoštokavskoga sustava,

¹ Gradove koje smo odabrali najveći su gradovi prema posljednjemu popisu stanovništva iz 2021. godine.

očekujemo velika preklapanja u mjestu naglaska toga govora s propisanim standardnim mjestom naglaska. Na kraju, nakon što prikažemo rezultate istraživanja, iznijet ćemo zaključak kao sintezu svega navedenoga.

2. O hrvatskome standardnome jeziku i osnovici

Hrvatski jezik čine skupine: mjesni govori, gradski govori te standardni jezik (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 10). Termin *standardni jezik* potječe iz engleskoga jezika (*standard language*) te je jedan od anglizama koji smo uspješno prihvatili (Brozović, 2005: 186). Glavne su njegove karakteristike „autonomnost, svjesna normiranost, višefunkcionalnost, stabilnost u prostoru te elastična stabilnost u vremenu“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 10), a definiciju je ponudio Dalibor Brozović 1970. u monografiji *Standardni jezik*. Kada se kaže da je hrvatski standardni jezik autonoman, tada se podrazumijeva da se on ne podudara ni s jednim hrvatskim narječjem, dijalektom, mjesnim govorom (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 23). Svjesno je normiran, to jest ima određena pravila koja su propisana i zapisana. Standardni je jezik izgrađen na štokavštini, no to ne znači da svaki štokavac zna od rođenja standardni jezik, već se on uči. Budući da je funkcija standardnoga jezika višestruka, kažemo da je višefunkcionalan². Sljedeća je značajka stabilnost u prostoru: „Hrvatski standardni jezik izgrađen je tako da može zadovoljiti sve komunikacijske potrebe svih govornika hrvatskoga jezika bez obzira na njihovo zemljopisno podrijetlo“ (2006: 27). Posljednja je značajka elastična stabilnost u vremenu. Iako je hrvatski standardni jezik najizgrađeniji idiom, njegovo nadograđivanje i mijenjanje nikada nije dovršeno upravo zbog toga što sve ovisi o vremenu i prostoru. Normalna je pojava da se jezik s vremenom mijenja iz različitih razloga, no „poželjno je da se standardni jezik u vremenu što manje mijenja“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 27). Vidi se da je standardni jezik ujedno i promjenljiv i čvrst onda kada to treba biti. Promjenljiv je jer ovisi o vremenu i prostoru, ali čvrst mora biti u sljedećim prilikama: „mora se uvijek znati hijerarhija i raspored izražajnih vrijednosti, mora biti jasno koji izraz nosi koju, stilistika mu mora biti jasno i stabilno orijentirana“ (Katičić, 2005: 51). U literaturi se ponegdje razlikuje standardni jezik od književnoga jezika. Književni jezik može se drugačije nazvati *pismenim jezikom*, prema Katičiću (2005: 51), iz jednostavnoga razloga što je to *jezik pismenosti*. S druge strane, standardni jezik definira kao puno razvijeniji i ujednačeniji književni jezik (Katičić, 2005: 51). Standardni je jezik „opremljen leksikom, frazeologijom, sintaktičkim sklopovima koji omogućuju da se bez posebnoga stvaralačkog napora govori o svemu

² Sukladno različitim potrebama, razlikujemo pet funkcionalnih stilova, a to su: administrativni, publicistički, književnoumjetnički, razgovorni te znanstveni stil.

o čem se govori u krugu nadetničke i nadnacionalne civilizacije kojoj pripada zajednica što se tim standardnim jezikom služi” (Katičić, 2005: 51).

Osnova je hrvatskoga standardnoga jezika štokavsko narječje, i to novoštokavština, pa je time zacrtan i prozodijski sustav hrvatskoga standarda (Slika 1). U starijemu hrvatskome stanju razlikovala su se tri naglasaka: kratkosilazni, dugosilazni i akut. Iz starijega stanja nastao je četveronaglasni sustav (pomicanjem silaznih naglasaka prema početku riječi). Na razini akcentuacije tako razlikujemo novoštokavske od nenovoštokavskih govora. Novoštokavski su govori oni koji „imaju naglasni sustav uglavnom jednak onomu u hrvatskome standardnome jeziku” te „pripadaju ikavskomu novoštokavskomu dijalektu (ili zapadnomu) i (i)jekavskomu dijalektu” (Lisac, 2018: 23). Taj novoštokavski naglasni sustav razvio se iz dvonaglasnoga sustava tako što su se akut i prednaglasne duljine izgubile, a silazni su se naglasci pomjerali prema početku riječi³ (Lisac, 2018: 23). Postoje i danas govori u kojima se čuva starije naglasno stanje s dva ili tri naglasaka, primjerice neki slavonski govori ili istočnobosanski (Lisac, 2018: 24). Početkom hrvatskoga standardnoga jezika smatramo polovicu 18. stoljeća, a ne hrvatski narodni preporod, što je uvriježeno mišljenje (Brozović, 2005: 186). Brozović obrazlaže svoju tvrdnju na sljedeći način: „Tada se samo manjinski kajkavski standardni jezik na hrvatskome sjeverozapadu priključio većinskomu hrvatskom novoštokavskomu standardnom jeziku (uz opće prihvaćanje novoga slovopisa, to jest ‘gajice’).”

Nenovoštokavske govore možemo podijeliti na istočnobosanske, zetsko-južnosandačke i kosovsko-resavske, a novoštokavskim pripadaju istočnohercegovački, šumadijsko-vojvođanski i zapadni.

³ Pojava pomicanja naglasaka k početku riječi nije provedena dosljedno u svakome govoru u svakoj riječi. Lisac navodi nekoliko najčešćih primjera u kojima se najlakše pomiče naglasak: kada naglasak prelazi s posljednjih slogova nego s unutarnjih, s otvorenoga posljednjega sloga nego sa zatvorenoga, lakše prelazi kratkosilazni nego dugosilazni naglasak, pomicanje u riječi nego u izgovornoj cjelini koja se sastoji od proklitike i naglašene riječi (2018: 24).

Slika 1. Karta štokavskoga narječja (iz *Povijest hrvatskoga jezika*, 2018: 540)

Hrvati su govornici četiriju štokavskih dijalekata (slavonskoga, zapadnoga, istočnohercegovačkoga, istočnobosanskoga), dok se ostalim štokavskim dijalektima služe u vrlo malome broju. Na standard su utjecala dva novoštokavska. Ono što je značajka svih štokavskih dijalekata jest razlikovanje dvaju kratkih i dvaju ili triju dugih naglasaka. Naglasne su dužine također sačuvane, ali ne podjednako i dosljedno u svim govorima. Prednaglasne su dužine izgubljene, a zanaglasne se dužine često skraćuju te se lakše čuvaju one koje se nalaze iza uzlaznih naglasaka nego silaznih.

3. Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika

Naglasak ili akcent je istovremeni ostvaraj siline, tona i trajanja (Barić i dr., 2005: 98). U hrvatskome standardnome jeziku postoje četiri naglasaka: kratkosilazni (à), kratkouzlazni (â), dugosilazni (â) i dugouzlazni (á)⁴. Uz ova četiri naglasaka postoji i zanaglasna dužina (ā). Te jedinice u koje ubrajamo četiri naglasaka i zanaglasnu dužinu zovemo prozodijskim ili naglasnim jedinicama, odnosno prozodemima (Barić i dr., 2005: 67), no prozodemi u literaturi mogu se odnositi i na druga izražajna sredstva. Prozodemi imaju dvostruku ulogu u jeziku: prva je ona naglasna/prozodijska, a druga je prijenosna/razlikovna⁵ (Barić i dr., 2005: 73). Postoje propisana pravila naglašavanja riječi u hrvatskome standardnome jeziku, a to su: 1) naglasak ne može biti na posljednjemu slogu u riječi; 2) jednosložne riječi mogu imati samo silazne naglaske; 3) na prvome slogu višesložnih riječi može stajati bilo koji naglasak; 4) na unutarnjim slogovima višesložnih riječi stoje samo uzlazni naglasci. Navedena su pravila zasad propisana, ali ih neki priručnici i uporaba demantiraju. Primjerice, silazni naglasci mogu biti i na nepočetnome slogu, a zanaglasna se dužine reducira (Martinović, Pletikos Olof, Vlašić Duić, 2021). Hrvatski standardni jezik, kao jedan od južnoslavenskih jezika, ima visinski naglasni sustav koji pridonosi njegovoj melodioznosti i specifičnome ritmu. Neki gradski i mjesni govori imaju udarni naglasni sustav koji utječe i na govornike standardnoga jezika.

Kada govorimo o varijetetnosti standardnoga jezika s obzirom na naglasnu normu, razlikujemo visoki, neutralni i niski varijetet. Ovdje se javlja otvoreni problem jer pojedini autori različito definiraju što je niski, a što visoki varijetet, dok govoreni neutralni tip standardnoga jezika danas još nije jedinstvenim kodeksom poduprt (Martinović, 2017: 95). Kada govorimo o visokome varijetetu, on obuhvaća usvojene tonske naglaske i zanaglasne dužine, te dosljednu primjenu distribucijskih pravila (Martinović, 2017: 97). Također, naglasak se pomiče na proklitiku, a u kvantitetskoj opreci postoji razlika u slogotvornome *r* (Martinović, 2017: 97). Osim toga, u visokome varijetetu jezika postoji mogućnost razlikovanja određenih i neodređenih oblika pridjeva naglaskom (Martinović, 2017: 97). U niskome se varijetetu naglasno mjesto usvaja, kvantiteta se gubi, a kvaliteta se neutralizira na kratkim slogovima, što predstavlja prijelaz prema udarnom

⁴ Nazivi *kratkosilazni*, *kratkouzlazni*, *dugosilazni* i *dugouzlazni* novijega su podrijetla. Postojali su brojni stariji nazivi, primjerice: *jaki kratki* (à), *jaki dugi* (â), *slabi kratki* (à), *slabi dugi* (á).

⁵ Razlikovna uloga važna je u primjerima istovjetnosti dvaju ili više izraza riječi (/grād/ ~ /grâd/; /žènē/ ~ /žène/ (G jd. ~ N mn.)

sustavu (Martinović, 2017: 97). Slogotvorni *r* uvijek je kratki, a naglasci se redistribuiraju u određenim kategorijama riječi (Martinović, 2017: 97). U tome varijetetu jezika ne ostvaruju se zanaglasne dužine (Martinović, 2017: 97). Neutralni je varijetet na granici između visokoga i niskoga, a ono po čemu se najviše razlikuje od visokoga naglasnoga sustava jest „količina proklize, distribucija silaznoga tona izvan početnoga sloga određenih imenskih riječi, (ne)prenošenju naglasaka prema početku imenskih riječi te trajanju i (ne)gomilanju zanaglasnih dužina” (Martinović, 2017: 97). U nastavku će se pojasniti dijelovi naglasnoga sustava u kojima postoji dvojba kada je riječ o mjestu naglasaka, tj. tiče se silaznoga naglasaka izvan početnoga sloga koje je sadašnjom normom ograničen samo na razgovorni stil, a uzusom je proširen i na kompetentne govornike.

3.1. Otvorena pitanja hrvatske naglasne norme

Naglasak u jeziku stvara mnoge probleme u vezi s usklađivanjem različitih načina izgovora riječi i standardizacijom jezika (Mićanović, 2004: 121). Također, otežava razlikovanje između pisane i govorne verzije jezika, posebno ako standardizacija nije potpuno postignuta, a često se ističe naglasak kao dokaz neuspjeha te standardizacije (Mićanović, 2004: 121). Samardžija razlikuje tri koncepcije prozodijske norme: 1) tradicionalna koncepcija koja se zalaže za minimalne promjene u klasičnoj novoštokavskoj normi (koja više nema pristalica); 2) koncepcija koja podržava prilagodbu prozodijske norme prema zapadnim novoštokavskim dijalektima; 3) koncepcija koja nastoji afirmirati značajke gradskih idioma (1999: 333). Kada govorimo o otvorenim pitanjima i dvojbama u naglasnoj normi danas, možemo navesti sljedeće:

1. složen naglasni sustav koji se teško uči
2. međusobno različito naglašavanje u priručnicima
3. neusklađenost norme i jezične uporabe
4. složenost istraživanja govora
5. usmjerenost na pisani umjesto na govoreni jezik
6. konzervativna gledanja na normu.

Svi navedeni problemi mogu dovesti do odstupanja od naglasne norme u stvarnoj jezičnoj uporabi, stoga se mogu izdvojiti i najčešća odstupanja poput: 1) lokalnih obilježja govora; 2) gubljenje zanaglasnih dužina; 3) silazni naglasci na unutarnjim slogovima riječi (u G mn., složenicama,

posuđenicama, nepomicanje naglasaka na prednaglasnicu); 4) miješanje kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka uz prevagu kratkosilaznoga. O tome da naglasnu normu treba ponovno usustaviti, slažu se mnogi jezikoslovci, stoga je neosporna tvrdnja: „Naglasna norma hrvatskoga standardnoga jezika izaziva ponajviše prijevora u javnosti i u jezikoslovnim krugovima što nedvojbeno svjedoči o normativnoj neustavljenosti i nestabilnosti. Nedosljednosti u suvremenim normativnim priručnicima i počesto zanemarivanje naglasnih pojava u jezičnoj uporabi ostavljaju dojam da naglasna norma gotovo ne postoji pa je u svemu dvojbeno koliko je stabilizirano hrvatsko normativno naglašavanje u teoriji i praksi” (Martinović, 2008: 6).

3.2. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu

Govorna riječ sastoji se od niza slogova od kojih je jedan naglašen, a takvu cjelinu nazivamo ortoepskom, prozodijskom, fonetskom riječju ili naglasnom cjelinom. Za razliku od govornih riječi postoje i jezične riječi ili pisane, pravopisne, ortografske riječi kojima su granice bjeline u pismu. Određene jezične riječi nemaju svoj naglasak i takve riječi nazivamo klitikama ili nenaglasnicama. S obzirom na položaj jezične riječi, razlikujemo one koje stoje ispred i iza naglašene riječi. Riječi koje stoje ispred naglasnice zovemo prednaglasnicama, proklitikama ili prislonjenicama. Riječi koje stoje iza naglasnice nazivamo zanaglasnicama, enklitikama ili naslonjenicama. U skupinu prednaglasnica ulaze: svi jednosložni i dvosložni te poneki trosložni prijedlozi (npr. *bez, do, iz, k/ka, nad, u, pred, od; prema, više, iza, među, pokraj; okolo, umjesto, između*), jednosložni i dvosložni veznici (npr. *a, i, ni, no, da, pa, te, jer, ako, ali*), čestica *ne*. Česticu *ne* trebamo razlikovati u dvjema situacijama s obzirom na to da ima dvojaku ulogu: za poricanje tvrdnje promatramo ju kao nesamostalnu (*nè znām*), a za pojačano poricanje tvrdnje promatramo je kao samostalnu jedinicu (*Ně*). Zanaglasnice mogu biti zamjeničke, glagolske, a uz njih je i čestica *li*. U zamjeničke zanaglasnice ubrajamo sve nenaglašene oblike osobnih zamjenica i povratne zamjenice (*me, te, ga, je, nas, vas, ih; mi, ti, mu, joj, nam, vam, im, me, te, ga, ju, je, nju, nas, vas, ih; se, si*). Skupini glagolskih zanaglasnica pripadaju svi nenaglašeni oblici prezenta pomoćnog glagola *biti* i *htjeti* te aorista glagola *biti* koji služe za tvorbu pogodbenoga načina (*sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će; bih, bi, bi, bismo, biste, bi*).

Iako prednaglasnice i zanaglasnice u pravilu nemaju svoj naglasak, u određenim situacijama naglasak ipak može prijeći na prednaglasnicu, primjerice *ù grād, nè znām*. Također, „enklitički oblici glagola *biti* naglašeni samo kad imaju rečenični naglasak, npr. *Àko tî nè bi, jâ*

bih.“ (Barić i dr., 2005: 72). Budući da zanaglasnice dolaze ispred naglašene riječ, treba pripaziti na njihov položaj u rečenici. Ako se u rečenici nalazi subjekt uz koji ne stoji atribut ili apozicija, zanaglasnica stoji na drugome mjestu (*Mama je pekla kolače*). Ako se u rečenici pojavljuje subjekt uz koji stoji atribut ili apozicija, tada zanaglasnica stoji iza dijela predikata koji nosi značenje (*Moja mama pekla je kolače*) ili iza prve naglašene riječi (*Moja je mama pekla kolače*). U *Hrvatskoj gramatici* navodi se da naglasak prednaglasnice ovisi o riječi s kojom je povezana, a ne predstavlja njezino inherentno svojstvo. Pomicanje naglasaka javlja se kod silaznih naglasaka (Barić i dr., 2005: 91). Postoje dva tipa pomicanja naglasaka, a to su oslabljeno i neoslabljeno: „Naglasak se pomiče neoslabljeno onda kada se novoštokavski silazni naglasci nalaze na mjestu praslavenskih iskonskih silaznih naglasaka, a u drugim se slučajevima pomiče oslabljeno” (Barić i dr., 1990: 92). Prijenos naglasaka na prednaglasnicu najčešće se događa samo na prvoj riječi do naglasnice. Ovisno o duljini riječi, prenošenje naglasaka na prednaglasnicu rjeđe je u suvremenome jeziku (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 29). U razgovornome jeziku često izostaje prenošenje naglasaka na prednaglasnicu, osobito pri oslabljenomu prenošenju. To potvrđuje Varošanec Škarić kazujući da „u suvremenom prihvaćenom izgovoru nisu poželjna prelaženja silaznih naglasaka s jednosložnih, dvosložnih riječi jednako kao i s višesložnih” (Varošanec Škarić, 2003: 484). Regionalno, naglasak se može prenositi na prednaglasnice u određenim dijelovima Hrvatske, dok se u većini kajkavskih, čakavskih i gradskih govora to ne događa (Milas, 2014: 135).

3.3. Mjesto naglasaka kod prefigiranih glagola

Prefiksima se smatraju prijedlozi koji se pišu zajedno s osnovnim glagolom. Naglasak prednaglasnica ispred glagola obično prati isti uzorak kao i naglasak složenih glagola pa tako naglasak u riječima *nè rādim* i *nè pjevām* odgovara naglasku u riječima *zàrādīm* i *zàpjevām* (Delaš, 2003: 26). Postoje i složeni glagoli koji imaju kratkosilazne oblike na jednosložnome predmetku u sadašnjemu vremenu, kao što su *pījēm – pöpījēm* i *kriījēm – pökriījēm*, stoga za te glagole slijedi pravilo neoslabljenoga pomicanja naglasaka: *nè pijēm – pöpījēm*. (Delaš, 2003: 27). Delaš u svome radu *Naglasak na proklitici* navodi sljedeće: „Akcentuacija prednaglasnica ispred glagola može se promatrati samo u svezi s negacijom *ne* i veznicima, jer prijedlozi dolaze kao prefiksi i pišu se zajedno s osnovnim glagolom, s kojim čine jednu riječ.” (2003: 26).

Razlika u naglašavanju nastaje kod složenih glagola u vezi s česticom *ne*. Problem se pojavljuje prilikom pomicanja naglasaka s glagola na česticu *ne*, kao što je slučaj s riječima *nè popijēm* i *nè pokrijēm* (Delaš, 2003: 27). Tu se ističe sličnost s aoristom gdje se naglasak premješta na *ne* u oblicima koji su najmanje trosložni (Delaš, 2003: 27).

Prefiksacijom glagola silazni naglasak osnove pomiče se na prefiks (*nâci – prônâci*), no to se ne događa u svim oblicima glagola jer se neki tvore od prezentske, a neki od infinitivne osnove (*nâci – prônâci – prônâđē – pronâđi – pronâđoh*), i to pripada naglasnoj tipologiji (koja se može detaljno istražiti u monografiji Vukušić, Zoričić, Grasselli-Vukušić, 2007). U uporabi je često da govornici iz gradskih govora u kojima je dominantan udarni naglasni sustav nemaju takvu promjenu naglasaka kod glagola (*pronaći – pronađem*) pa je to vrsta riječi u kojoj se najlakše može detektirati naglasni sustav govornika.

3.4. Naglasak genitiva množine

U tekstu *Naglasak genitiva množine* Martinović (2011.) istražuje razliku između tipološke norme i paradigme u vezi s naglaskom u hrvatskome jeziku. Tipološka norma odnosi se na promjene naglasaka unutar općih pravila, a paradigmatski naglasak, s druge strane, odnosi se na naglasna pravila koja su konstantna u morfološkim paradigmama i tvorbi riječi. Naglasak ima važnu ulogu u razgraničavanju riječi prema prozodijskim svojstvima (tonu, trajanju i mjestu; Martinović, 2011: 114). Monografija *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* autora Stjepana Vukušića, Ivana Zoričića i Marije Grasselli-Vukušić temelji se na tim načelima te pruža vrijedan doprinos u razumijevanju naglasnih tipova riječi i njihovih promjena unutar paradigma (Martinović, 2011: 114). Naglasak G mn. obično ima silazni ton i izdvaja se zbog zanaglasnih dužina i duljenja prije nastavka -ā (2011: 115). Pojedini autori, poput Zoričića i Finke, zanemaruju preinake u naglasku G mn. u tipološkome razvrstavanju izvedenica sa sufiksom -ø (*dòček – dōčekā*) radi jednostavnosti i preglednosti opisa (Martinović, 2011: 115). Međutim, u spomenutoj suvremenoj monografiji ta preinaka nije zanemarena, već je uključena u analizu naglasaka oblika G mn. (Martinović, 2011: 115). U istome radu, Martinović iznosi određena pravila naglašavanja G mn. u hrvatskome jeziku, i to nakon detaljne analize suvremenih priručnika, gramatika, rječnika i savjetnika te nakon promatranja govorne prakse, posebno stručnih govornika kao što su profesori i voditelji. Autorica se oslanja na imenični korpus kao glavni izvor podataka jer se u drugim vrstama deklinabilnih riječi naglasak genitiva ne dovodi u pitanje (Martinović, 2011: 115). Nakon

detaljne analize, Martinović donosi sljedeća pravila naglašavanja G mn. u imenicama: 1) G mn. ima zanaglasne dužine, odnosno duljenje zadnjega i predzadnjega sloga (*gòvōr – gòvōrā*); 2) promjena intonacije od silazne u uzlaznu javlja se ispred -ā u jednosložnih osnova naglašanih dugosilaznim naglaskom (*dān – dāna – dānā*), ispred -ī (*nōc – nōci – nōcī*) i ispred -ijū (*zūb – zūba – zūbijū*); 3) imenice sa silaznim naglaskom imaju pretežno kratkosilazni naglasak u G mn. (*sūnce – sūnācā*); 4) dvosložne imenice s uzlaznom intonacijom naglasak mijenjaju na slogu prije nepostojanoga *a* (*bicikl – bicikālā*); 5) imenice bez nepostojanoga *a* i dvosložne imenice s kratkouzlaznim naglaskom imaju dvostruke naglasne oblike (*kòrito – kòrita – kòrītā*); 6) naglasak G mn. može biti dvostruk u imenicama koje tvore množinu s morfemima -ov- ili -ev- (*pòsao – pòslovi – pòslōvā i pòslōvā*); 7) imenice bez nepostojanog *a* i dvosložne imenice s dugouzlaznim naglaskom zadržavaju stabilan naglasak u genitivu množine (*pójam – pójmōvā*); 8) u nekim višesložnim imenicama naglasak se mijenja i prenosi na prethodni slog u G mn. (*podátak – pòdātākā*) (Martinović, 2011: 123). Martinović zaključuje da naglasak G mn. često ima silazni ton i podliježe sličnim pravilima kao i naglasak V jd., što može izuzeti G mn. iz tipološkoga razvrstavanja (Martinović, 2011: 123). U ovome radu posebno će se istražiti primjeri u navedenom osmome pravilu jer se u tim slučajevima javljaju dublete i triplete sa silaznim tonom izvan početnoga sloga, a tu pojavu očekujemo i u vukovarskome govoru.

3.5. Naglasak posuđenica

Rasprava o naglašavanju posuđenica u hrvatskome jeziku još uvijek nema konačni zaključak zbog različitih gledišta jezikoslovaca. Postoje primjeri naglašavanja nepočetnih slogova u govoru izvornih novoštokavaca, posebno u složenicama, posuđenicama, naglasnim sklopovima s prednaglasnicama, V jd. i G mn. imenica (Rajle, 2021: 149). Neki autori predlažu usklađivanje naglasaka u skladu s izvorom posuđenica, dok drugi zagovaraju već utvrđenu sistemsku normu (Rajle, 2021: 149). Postoji i mišljenje da se naglasak na nepočetnim slogovima posuđenica doživljava neutralno ovisno o čestoti uporabe i broju slogova (Rajle, 2021: 149). Češće korištene posuđenice s manjim brojem slogova često imaju neutralan silazni naglasak na nepočetnom slogu (Rajle, 2021: 149). Ta tema zahtijeva daljnju raspravu i usklađivanje između norme i stvarnoga stanja jezika. Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić (1995.) među prvima su detaljnije razmatrali (nakon K. Moskatela 1954.) kako se naglašavaju posuđenice u hrvatskome jeziku. Pod posuđenicama podrazumijevaju one strane riječi koje nisu prilagođene hrvatskom pravopisu,

prozodiji i dijelom glasovnim oblicima (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 129). Razlikuju nepotpuno prilagođene tuđice i usvojene riječi koje su se u potpunosti prilagodile hrvatskom jeziku (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 129). Navode da je status posuđenica vrlo različit i može se mijenjati sociolingvistički, stilistički i u skladu s jezičnom politikom. Prozodijsko normiranje posuđenica ima važnost u njihovoj asimilaciji, a ovisi o željenome stupnju asimilacije i povratku riječi u izvorni jezik (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 130). Prilikom normiranja naglasaka posuđenica postoje dva pristupa: 1) deduktivni koji se temelji na klasičnoj kodificiranoj normi; 2) promatranje stvarnoga stanja i upotrebe riječi (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 130). U suštini, ta su dva pristupa slična jer je klasična norma proizišla iz apstrakcije govora *naroda*, razlika je samo u vremenskome razdoblju promatranja i vrsti govornika (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 130). Klasična norma odnosi se na prijašnje određivanje naglasaka, dok se uporabna norma odnosi na trenutno uobičajeni naglasak, uglavnom u urbanoj sredini i među obrazovanim govornicima (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 130). Važno je napomenuti da se uporabna norma često smatrala manje važnom i da se upotrebljavala za opisivanje trenutačne upotrebe, dok se klasična norma percipirala do 90-ih godina prošloga stoljeća kao viša norma, no treba imati na umu da ni klasična norma nikada nije prošla kroz proces kodifikacije (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 130). U kontekstu normiranja naglasaka posuđenica obrazovani govornici koji su upoznati s tim riječima obično su kompetentniji od govornika manjih i zatvorenih dijalekata koji samo imitiraju te riječi (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 130). Spomenuti autori u radu *Kako se naglašavaju posuđenice* (1995.) proveli su istraživanje u kojemu su došli do sljedećih rezultata: suvremeni kompetentni govornici često su prenosili naglasak posuđenica za jedan slog, primjerice u riječima *stùdent*, *kòncert*, *doktòrat*, *diktat*, i sl. (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 137). Drugi pristup kojim se koriste kompetentni govornici jest održavanje naglasaka na početnome slogu riječi, posebno kod posuđenica i složenica poput *àpostol*, *èventuālan*, *nòminatīv*, *mìkroskop*, itd. (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 138). Također, postoji i treća opcija koja uključuje metatoniju, tj. zadržavanje naglasaka na izvornome mjestu, posebno kod riječi s jakom hrvatskom morfemizacijom kao što su *koléga*, *violína*, *defínícija*, *temperatúra* i sl. (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 138). Ono što autori zaključuju jest da se normiranje naglasaka mora temeljiti na govoru kompetentnih govornika koji danas uglavnom predstavljaju *obrazovane stanovnike kulturnih središta*, posebno one čija profesija jest upravo javni govor, bez obzira na njihov izvorni dijalekt (novoštokavski ili nenovoštokavski) (Škarić,

Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 138). Mnoge posuđenice prilagodile su se hrvatskomu jeziku, uključujući i naglasak, iako se ponašaju kao nove ili privremene riječi koje ne podliježu jezičnim pravilima koja su vrijedila u prošlosti (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 138). Stoga je sasvim prihvatljivo da se za te riječi, ako je to suvremeni jezični osjećaj, silazni naglasak stavi na nepočetne slogove (Škarić, Šakvić i Varošaneć-Škarić, 1995: 138). Iz toga proizlazi da suvremeni izvori i kompetentni govornici različito pristupaju pitanju naglaska u riječima. Neki preferiraju pomak naglaska, drugi zadržavanje na početnom slogu, a treći metatoniju.

Analizirajući hrvatske priručnike⁶ zamijetili smo razlike u naglašavanju posuđenica. Priručnici se razlikuju u naglašavanju posuđenica, a dublete se posebno primjećuju na primjerima posuđenica koje završavaju na -or, -ij, -ant, -ent, -log, -ist, -izam. Na primjeru riječi *simpozij* mogu se primijetiti razlike u naglašavanju: *simpózij* i *simpōzij* (HJS), *sìmpōzīj* ili *sìmpōzij* (RHJ-LZ), *sìmpōzīj* ili *simpôzīj* (HER), *simpózij* ili *simpōzij* (VRH). Razlike su prisutne u navedenim gramatikama što možemo vidjeti na sljedećim primjerima posuđenica: *muzikant* i *muzikànt* (TR), *dirigent* i *dirigènt* (GOHKJ), *asistent* i *asistènt* (NHKJ), *asistent* i *asistènt* (HG), *dirigent* i *dirigènt* (PHG), *asistent* i *asistènt* (SPGHJ). Sve gramatike imaju napomene o silaznome tonu izvan početnoga sloga u kontekstu razgovornoga stila. Ta raznolikost naglašavanja ovisi o pojedinim riječima, posuđenicama i kontekstu u kojemu se koriste.

Kod novoštokavaca se također javlja silazni ton izvan početnoga sloga, stoga će se u vukovarskome govoru ispitati ta pojava na primjeru dvosložnih i višesložnih posuđenica.

3.6. Zanaglasne dužine

U hrvatskome standardnome jeziku javlja se zanaglasna ili zaudarna dužina koja dolazi samo nakon naglašenoga sloga (Rajle, Pletikos Olof, Martinović, 2020: 54). Izgovor, redukcija ili nestanak dužina može se analizirati s gramatičkoga aspekta (fonologija, morfologija i tvorba riječi), fonetskoga aspekta (akustička analiza, istraživanje izgovora i percepcije) i aspekta komunikacije i pragmatike onoliko koliko je relevantno za komunikaciju (Martinović, 2020; 27).

⁶ *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (HER 2002), *Hrvatski jezični savjetnik* (HJS 1999), *Naglasak u hrvatskome književnome jeziku* (NHKJ 2007), *Rječnik hrvatskoga jezika* (RHJ 2000), *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (ŠRHJ 2012), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (VRH 2015), *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (TR 2002), *Glasovi i oblici hrvatskoga standardnoga jezika* (GOHKJ 2007), *Naglasak u hrvatskome književnome jeziku* (NHKJ 2007), *Hrvatska gramatika* (HG 2005), *Praktična hrvatska gramatika* (PHG 1997), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (GHJ 2007).

Pravila izgovora i bilježenja dužina donose gramatike, i to primjenjujući ih na gramatičke morfeme, tvorbene sufikse i temeljne riječi, uzimajući u obzir njihovu poziciju, podrijetlo ili kompenzaciju (Martinović, 2020; 27-28). Morfološke duljine pojavljuju se u deklinaciji imenica (u G i I jd. imenica e-vrste i G mn. svih imenica), konjugaciji glagola (na gramatičkim morfemima prezenta, imperfekta, katkad u imperativu), pridjevno-zamjениčkoj fleksiji i komparaciji (Martinović, 2020; 28). Izgovor zanaglasnih dužina u nenaglašenim slogovima ovisi o podrijetlu govornika, dok redukcija i izostanak dužina ovise o varijetetu (2020: 28). Govornici četveronaglasnoga sustava novoštokavskoga dijalekta u procesu prelaska na standardni neutralni izgovor reduciraju duljine upravo u nenaglašenim slogovima (Martinović, 2020: 28). Oni govornici koji taj sustav uče mogu se približiti izgovoru bez naglasaka na dužine (Martinović, 2020: 28). „Dalmatinski štokavski izgovor ima dužine koje se lakše percipiraju jer je akustičkim analizama potvrđeno da im je trajanje kao u tzv. klasičnome naglašavanju, koje, između ostaloga, i jest prepoznatljivo po sustavnim dužinama. Takve su dužine danas stilski obilježene. Slavonski novoštokavski izgovor ima dužine koje se reduciraju i zbog toga su neutralnije.” (Martinović, 2020: 28). Ostali govornici rijetko ostvaruju te dužine u standardnome jeziku, jer govornici udarnoga sustava vrlo rijetko prirodno prilagođavaju mjesto naglasaka, trajanje i ton prema neutralnome standardu. Upravo zato će se provjeriti na nekoliko čestih kategorija u kojima se javljaju dužine imaju li ih i govornici iz Vukovara.

Što se tiče dužina u standardnome jeziku, postoji nekoliko važnih činjenica: 1) nizanje dužina nije neutralno; 2) najnestabilnije dužine jesu iza dugih naglasaka; 3) najstabilnije su dužine iza kratkih naglasaka; 4) položaj dužine u riječi, utječe na njezinu stabilnost; 5) vrsta sloga utječe na stabilnost dužina (Martinović, 2020: 34). Neutralne govornike možemo prepoznati po tome ako u njihovu govoru nema dužina, tj. ako ne ostvaruju dužine iza dugih naglasaka iako su duljine na središnjem slogu riječi možda stabilnije od onih na kraju (Martinović, 2020: 47). Ako se ipak koriste dužinama, one su reducirane iza dugih naglasaka i rijetko se pojavljuju na otvorenome slogu (Martinović, 2020; 47). Identificirajući mjesta na kojima dužine nestaju i mjesta na kojima se i dalje nalaze, približavamo se opisu neutralnoga sloja standardnoga jezika (Martinović, 2020: 47).

4. Gradski govori

Gradski govori u Hrvatskoj odražavaju bogatu jezičnu i kulturnu raznolikost te su važan dio jezičnoga identiteta. Neprestani razvoj gradova u kojima se jezične pojave miješaju s nejezičnima rezultira stvaranjem posebnih jezičnih oblika koje nazivamo gradskim idiomima, a kojima se ljudi u gradovima koriste u svojoj svakodnevnoj komunikaciji (Kuna, Mikić Čolić, 2017: 80). Autori koji su proučavali gradske govore i izgovor u Hrvatskoj jesu, primjerice, Kalogjera (1966), Šoljan (1957), Brozović (1967), Hraste (1944), Lisac (1999), Šojat (1979), Kapović (2006), Lukežić (2008), Matešić i Badurina (2008), Jutronić (2010), Kuna i Mikić Čolić (2017), Kekez (2018), Rajle (2021).

Kao što su ruralni govori važni za identitet svakoga stanovnika, tako su važni i gradski govori jer ne samo da se radi o zajednici u kojoj postoje razlike između svakoga pojedinca već postoje i razlike unutar samoga pojedinca (PHJ, 2018: 608). Ipak, u 20. stoljeću nema puno istraživanja gradskih govora. Koji je razlog malobrojnomu istraživanju upravo gradskih govora? Odgovor nam donosi Ranko Bugarski koji kaže da „osim složenosti fenomena, razlog se nalazi u vrijednosnim sudovima o gradskim govorima koje donose laici, ali i jezikoslovci, koji seoski govor smatraju *čistim* u odnosu na *iskvareni* gradski govor” (prema PHJ, 2018: 609). Još je jedno otvoreno pitanje, a to je koja znanstvena disciplina treba proučavati gradske govore? U enciklopediji *Povijest hrvatskoga jezika* Dinka Pasini navodi dvije discipline: urbana dijalektologija i sociolingvistika (2018: 616). Razlika u tim dvama pristupima jest ta da je dijalektologija preciznija od sociolingvistike s obzirom na to da se urbana dijalektologija temelji na statističkim analizama, dok sociolingvistika samo opisuje gradske govore u društvenome i kulturnome kontekstu (PHJ, 2018: 616). Urbana dijalektologija također ima zadatak analizirati u kojoj mjeri grad može oblikovati strukturu jezičnih karakteristika (Kuna, Mikić Čolić, 2016: 135).

Usvajanjem komponenata i elemenata ne samo iz standardnoga jezika već i iz lokalnoga dijalekta i jezične baštine specifične za određeno područje, gradski govor evoluirao kao jedinstven jezik, različit od klasičnoga standardnoga jezika (Kuna, Mikić Čolić, 2017: 80). Taj poseban jezik obilježen je otvorenim stavom prema utjecajima stranih jezika i potiče razvoj autentičnih izražajnih mogućnosti (Kuna, Mikić Čolić, 2017: 80). Gradski se govori nalaze „na granici između žargona, razgovornoga jezika, interdijalekta i supstandarda” (PHJ, 2018: 608). Mješavina su svih supstandardnih (razgovornoga jezika, žargona/slenga) i nestandardnih varijeteta (mjesni govori,

interdijalekti) te standardnoga jezika (PHJ, 2018: 608). Na oblikovanje gradskih govora mogu utjecati regionalne razlike, lokalni dijalekti, strani jezici, prestižni govori, a osim govornika koji miješaju te različite varijante govora, u današnje vrijeme veliku ulogu imaju i mediji. Internetom, televizijom, radiom govornici primaju mnoštvo informacija i percipiraju različite govorne izvedbe.

Osnovica je hrvatskoga standardnoga jezika štokavština, stoga standardni jezik možemo opisati kao visinski/tonsko-dinamički/melodijski sustav (Martinović, Pletikos Olof, Vlašić Duić, 2021: 5). Upravo takav sustav svojstven je govorima u Slavoniji i Dalmaciji (Martinović, Pletikos Olof, Vlašić Duić, 2021: 5). Osim visinskoga sustava, postoji i udarni/dinamički koji je karakterističan za pojedine gradske govore kao što su Zagreb, Pula, Rijeka i sl. (Martinović, Pletikos Olof, Vlašić Duić, 2021: 5). To je sustav u kojemu nema opreke po tonu, stoga govornici iz tih područja često ne razlikuju i teže reproduciraju uzlazne naglaske. Ipak, takvim je govorima zajedničko isticanje siline (□) (Martinović, Pletikos Olof, Vlašić Duić, 2021: 5). U nastavku ovoga poglavlja reći će se nešto detaljnije o gradskim govorima većih hrvatskih gradova koji su se dosad opisivali. Prvih šest mjesta drže sljedeći gradovi: Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Zadar, Pula. Zagrebački govor proučavali su Šojat (1979), Kapović (2006), Kekez (2018). Splitski govor proučavali su Kapović (2004), Jutronić (2010), Kekez (2018). Riječki govor proučavali su Kapović (2004), Lukežić (2008), Matešić i Badurina (2008), Kekez (2018). Osječki govor proučavali su Kapović (2004), Benić (2007), Kekez (2018), Rajle (2021). Zadarski govor proučavali su Brozović (1976), Lisac (1999), Vrsaljko (2015) i Kekez (2018). Pulski govor proučavali su Kapović (2004) i Kekez (2018).

Kekez u disertaciji *Hrvatski gradski govori s posebnim osvrtom na pulski govor* kaže da je danas dominantan utjecaj standardnoga jezika na gradove i njihove govore što utječe na različite vrste gradskih govora (2018: 141). U prošlosti su gradski govori imali utjecaj na standardni jezik ako je neki od tih govora poslužio kao temelj za standardizaciju, a prije toga su gradski govori utjecali na književni jezik u pojedinim regijama (Kekez, 2018: 141). Nakon standardizacije obrazovani pojedinci koristili su se dvama idiomima – mjesnim govorom i standardnim jezikom, a upravo na taj način otvoren je put utjecaju standardnoga jezika na pojedini gradski govor (Kekez, 2018: 141). Ako želimo klasificirati gradske govore, to možemo napraviti na sljedeći način: po uzoru na povijesni (dijalektološki) pristup i aktualni (sociolingvistički) pristup (Kekez, 2018: 146). Povijesni pristup obuhvaća razdoblje prije standardizacije, ali se i nakon toga promatraju isti

termini s dijalektološkoga stajališta, dok se aktualnim pristupom promatraju gradovi u odnosu na standardni jezik (Kekez, 2018: 146). S povijesnoga stajališta, Kekez dijeli govore na: osnovne (organski), miješane (miješanjem organskih govora), stilizirane (stilizirane verzije osnovnih govora) (Kekez, 2018: 146-147). Promatrajući govore aktualnim pristupom, Kekez ih grupira u: osnovne (organski tip s dijalektnim značajkama), prijelazne ili hibridne (kombinacija lokalnih karakteristika mjesnoga govora ili općega razgovornoga jezika), završne govore (izjednačene razlike između mjesnoga govora i standardnoga jezika) (Kekez, 2018: 147).

4.1. Zagrebački govor

Kao glavni hrvatski grad Zagreb je dugo vremena bio središtem svih triju hrvatskih narječja, raznih dijalekata i organskih govora (Šojat, 1979: 125). Ovaj tip pripada završnome tipu gradskih govora koji je hibrid između kajkavskoga i štokavskoga jezika (Kekez, 2018: 151). Iako ima hibridne karakteristike kajkavskoga i štokavskoga, naglasak je fiksiran (Kekez, 2018: 151). Od kajkavskih značajka govor ima kajkavsku intonaciju, kvantitetu, zamjenicu *kaj*, upotrebljavaju se različiti oblici budućega vremena i stegnuti oblici prezenta glagola *biti* (Kekez, 2018: 151-152). Iako postoje kajkavski elementi, zagrebački govor nije prijelazni tip te se ne očekuju značajnije promjene (Kekez, 2018: 152). Utjecaj različitih govornih struktura rezultirao je razdvajanjem tipične zagrebačke kajkavske akcentuacije od troakcentatske kajkavske akcentuacije, koja prevladava u većini seoskih kajkavskih govora, uključujući i zagrebačku okolicu (Šojat, 1979: 131). Tako se umjesto zagrebačkoga akuta danas pojavljuju različiti naglasci kao što je tzv. tromi te poludugi (Šojat, 1979: 131). „Gubitak fonološke vrijednosti naglaska nije običan u kajkavskome narječju, ali nije ni nepoznat. Međutim, takvo akcenatsko stanje nije u zagrebačkoj kajkavštini jedino” (Šojat, 1979: 131). Prema Šojatovu istraživanju, u perifernim naseljima (djelomično i na predratnoj periferiji) opozicija između dugih i kratkih naglašanih slogova može biti sačuvana, pa se taj dvonaglasni sustav prenosi i na središnje dijelove grada (1979: 131). S fonološkoga stajališta naglasni sustav zagrebačke kajkavštine je jednonaglasan. Naglasci u velikoj mjeri čuvaju starije kajkavsko stanje, primjerice često se zadržavaju mjesta kajkavskih dugih akcenata i mjesta kajkavskoga kratkoga akcenta, osim na posljednjemu slogu, sporadično u svim vrstama riječi, redovito u oblicima prefigiranih glagola (Šojat, 1979: 132). Prijenos kratkoga akcenta s posljednjega sloga, posebno kada riječ završava samoglasnikom, također je karakterističan za mnoge kajkavske govore, a u nekim kajkavskim govorima javlja se i prenošenje

naglaska sa srednjega sloga na prethodni dugi slog, što rezultira gubitkom prednaglasne dužine, kao što se dogodilo i u zagrebačkoj kajkavskoj akcentuaciji (primjerice *'narot* umjesto *nāròd*) (Šojat, 1979: 132). Zagrebački govor postupno se približio razgovornomu jeziku koji je strukturno sličan standardnomu jeziku, a upravo taj razgovorni jezik služi kao svakodnevni jezik komunikacije u širemu okruženju (Kekez, 2018: 153).

Kapović navodi sljedeće značajke naglasnoga sustava zagrebačkoga govora: 1) jedan udarni naglasak bez opreke po duljini; 2) kvaliteta naglasaka varira; 3) redukcija nenaglašenih slogova; 4) mjesto naglasaka većinom ujednačeno i često predvidljivo za glagole i pridjeve; 5) ujednačene naglasne alternacije; 7) ujednačavanje naglasaka u paradigmatički riječi *ime*; 8) emfatično povlačenje naglasaka na prijedlog; 9) pomak naglasaka u pridjevima (2006: 56).

4.2. Splitski govor

Najveće urbano dijalektološko istraživanje grada Splita provela je Dunja Jutrović. Jutrović kaže da je splitski govor „proizvod dodira dijalekata i standardnoga jezika” (2010: 202). Splitski govor pripada prijelaznome tipu govora, iako se može govoriti i o hibridnome tipu jer su „čakavske crte pomiješane s novoštokavskim ikavskim” (Kekez, 2018: 154). U mnogim slučajevima naglasak toga govora može se ostvariti dvostruko, što znači da jedna riječ može imati dva naglasaka: jedan na starijemu mjestu i drugi na novijemu mjestu (Kekez, 2018: 157). Čak i Mate Hraste imao je problema s određivanjem gdje smjestiti naglašeni akcent u dijalektima poput splitskoga (Magner, 1976: 87). Takvo kolebanje rezultat je koineizacije, uz povremeno zadržavanje čakavskoga akuta, koje odražava utjecaj novoštokavskoga ikavskoga dijalekta (Kekez, 2018: 157). Upravo zato što se radi o prijelaznome tipu govora, u Splitu nema diglosije (Kekez, 2018: 157). Međutim, još uvijek postoji određena diglosija između nepovezanih jezičnih sustava u zajednici govornika talijanskoga mletačkoga govora, koji se nekada govorio u Splitu i drugim obalnim gradovima, uz službenu upotrebu, a to se posebno odnosi na stanovnike i obitelji talijanskoga podrijetla (Kekez, 2018: 157).

Splitski govor istražuje i Kapović (2004). Kapović tvrdi da je splitski izgovor vrlo blizak standardnomu jeziku „zato što je tradicionalni splitski čakavski govor već otprije jako poštokavljen (kao i većina drugih primorskih mjesta u Dalmaciji) zbog velika pritiska doseljenih štokavaca” (2004: 101). Prosječni mlađi SPLICANIN u svome govoru imat će novoštokavski četveronaglasni

sustav, primjerice *gláva* (štokavski) – *glāvà* (čakavski). Ipak, budući da se u Splitu, kao i na cijelom području Dalmacije, često susreću novoštokavski i čakavski sustav, vrlo je česta pojava dvostrukoga naglasaka kakav se može primijetiti i u Splitu, primjerice u riječima *lòpàta*, *vòjnîk* (Kapović, 2004: 101).

4.3. Riječki govor

Riječki je gradski govor temeljen na hrvatskome standardnome jeziku (Matešić, Badurina, 2008: 114). Usprkos tomu, mjesto naglasaka može odstupati u odnosu na standard, primjerice *zidîć*, *limûn*, *ne trèba* (Matešić, Badurina, 2008: 116). Postoje i riječi u kojima se čakavski naglasak ne javlja iako neki novoštokavski govori imaju uzlazni naglasak na istome mjestu, primjerice *narânča*, *ne mòže* (Kekez, 2018: 165). Važno je napomenuti da u primjerima poput *ne mòže* ili *ne trèba* nema prenošenja naglasaka na niječnu česticu (Kekez, 2018: 165). Taj se čakavski naglasak uglavnom zadržao samo u određenim riječima, osobito u privatnome razgovoru, posebno u riječima koje se odnose na kuhinju, kao što su namirnice i pribor (Kekez, 2018: 165). Karakteristika riječkoga gradskoga govora jest „posebna i prepoznatljiva *pjevajuća* upitna intonacija koja započinje od ravne intonacije jednomornoga trajanja te završava kao uzlazna intonacija dvomornoga trajanja” (Matešić, Badurina, 2008: 115). Riječki gradski govor, poput mnogih drugih govora, doživio je promjene zbog miješanja različitih doseljenika (Kapović, 2004: 101). Iz toga je razloga u Rijeci „nastao jednonaglasni dinamički sustav bez duljinske oprjeke pa je naglasni sustav riječki i zagrebački u najvećoj mjeri jednak” (Kapović, 2004: 102).

4.4. Osječki govor

Osječki gradski govor proučavali su Kekez (2018), Rajle (2021), Kapović (2004) i Benić (2007). Za ovaj tip govora karakterističan je novoštokavski četveronaglasni sustav, stoga ako stariji štokavci u Slavoniji žele govoriti prema standardu, upravo ovaj govor im služi kao uzor (Kapović, 2004: 102). Prema Kekezu, osječki tip govora pripada završnome tipu (2018: 162). U nekim slučajevima taj se govor približio općemu razgovornomu jeziku kao što je slučaj u Zagrebu, dok je negdje bliži standardnomu jeziku (Kekez, 2018: 162). Za ovaj naglasni sustav možemo reći da ne odudara previše od standardne distribucije i inventara (Kekez, 2018: 162). Naime, koristi se novoštokavski akcenatski sustav, no ipak, postoje neka odstupanja od standarda (Kekez, 2018: 162). Primjerice, pojavljuje se silazni naglasak unutar sloga te dolazi do gubljenja i slabljenja

zanaglasnih dužina u određenim slučajevima, što je svojevrsno obilježje toga područja (Kekez, 2018: 162). Također, primjećuje se naglašavanje početnoga sloga u riječi te naglašavanje posljednjega sloga (Kekez, 2018: 162). Međutim, neke riječi prate pravila standardnoga jezika (Kekez, 2018: 162). Može doći i do prenošenja i preskakanja naglasaka, što je nešto češće, a posebno se primjećuje kod negacije glagola i kod osobnih zamjenica na jednosložnim riječima (Kekez, 2018: 162). Osječki govor jekavski je govor u kojem se *ije* i *je* ostvaruju kao *je*, pri čemu mogu biti i dugi i kratki, primjerice *vjčkovi/vjčkovi* (Kekez, 2018: 162).

Rajle je utvrdila sljedeće značajke osječkoga naglasnoga sustava: 1) sklonost silaznim naglascima na nepočetnim slogovima posuđenica; 2) stariji govornici skloni su tonskoj metatoniji u izgovoru posuđenica; 3) silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi u G mn.; 4) prijenos naglasaka na prednaglasnicu kada se radi o svezi jednosložan prijedlog + osobna, pokazna ili povratna zamjenica; 5) neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada se radi o svezi prijedlog + imenica ili pridjev; 6) dulje trajanje vokala u starijih govornika u odnosu na mlađe (Rajle, 2021: 189-190).

Benić u svome radu *Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji* također donosi nekoliko specifičnosti osječkoga govora, a to su: 1) visok zanaglasni slog iza uzlaznoga naglasaka 2) duljenje kratkoga naglašenoga sloga; 3) gubljenje zanaglasnih duljina koje nisu neposredno iza uzlaznih naglasaka; 4) slabljenje zanaglasnih i naglašenih duljina; 5) silazni naglasak na unutarnjemu slogu u G mn. (*komâraca*); 6) višesložne riječi imaju silazni naglasak u V jd. (*mašîno*) (2007: 7-9). Od ostalih karakteristika Benić navodi da se naglasak prenosi s imenice na prednaglasnicu (ali ne u svim izrazima, primjerice *ùpomoć – poziv u pòmoć* ili *poziv ù pomoć*), prijenos naglasaka s instrumentala osobne zamjenice u jednini i povratne zamjenice (*prèda mnom*), prijenos naglasaka s glagola na negaciju (*nè znam*), naglasak dvosložnih imenica koje završavaju sufiksima -ant, -ent, -ist imaju kratkouzlazan naglasak (*stùdent*), višesložne imenice koje završavaju sufiksima -ant, -ent, -ist imaju kratkosilazni naglasak na sufiksu (*instrumènt*), (2007: 16-18).

4.5. Zadarski govor

Ovaj tip govora pripada završnome tipu govora (Kekez, 2018: 160), a isto tako „Lisac uočava u Zadru značajke četiriju dijalekata: srednjočakavskoga, južnočakavskoga te zapadnoga bosanskohercegovačkoga i istočnohercegovačkoga. Ti se dijalekti međusobno susreću na

zadarskoj pijaci” (Vrsaljko, 2015: 139). Istu značajku uočio je i Brozović u svojem istraživanju još 1976. godine. U zadarskome se govoru sve više preuzima novoštokavska akcentuacija, iako se u nekim riječima primjećuju odstupanja, posebno u romanizmima (Vrsaljko, 2015: 139). Akut se postupno gubi i karakterističan je samo za starije govornike, no još uvijek je prilično prisutan u Bibinjama i na Pašmanu (Vrsaljko, 2015: 139). Jednosložne riječi imaju silazni naglasak, dok dvosložne riječi mogu imati sva četiri naglasaka, ovisno o položaju naglasaka u riječi (Vrsaljko, 2015: 139). U višesložnim riječima naglasak je obično uzlazan (Vrsaljko, 2015: 139). Postoji fenomen tzv. dvostrukoga naglasaka koji predstavlja prijelaznu fazu između novoštokavskih i čakavskih oblika nekih riječi (Vrsaljko, 2015: 140). Naglasak se često stavlja na posljednji slog, čime se zadržava izvorni naglasak u stranim riječima (Vrsaljko, 2015: 140). Također se primjećuje upotreba kratkouzlaznoga naglasaka umjesto kratkosilaznoga (Vrsaljko, 2015: 140). Specifičnost govora grada Zadra odnosi se na mjesto naglasaka, koje je izuzetno osjetljivo na utjecaje novoštokavštine i hrvatskoga standardnoga jezika (Vrsaljko, 2015: 140).

4.6. Pulski govor

Pulski gradski govor vrlo je sličan riječkomu i „takav se jednonaglasni dinamički sustav može smatrati i regionalnom koiné” (Kapović, 2004: 102). Isto tako, „čakavski u Istri i okolici u posljednje vrijeme sve više dobiva na prestižu kao autohton govor toga dijela Hrvatske” (Kapović, 2004: 102). Za pulski tip govora važno je mjesto naglasaka i nema opreke po kvantiteti i intonaciji (Kekez, 2018: 183). Najčešće se koristi poludugi silazni naglasak, ali ponekad se koristi i dugi silazni naglasak (Kekez, 2018: 183). Dugi silazni naglasak u pulskome govoru kraći je od dugosilaznoga naglasaka u novoštokavskome govoru (Kekez, 2018: 183). Rjeđe se može pojaviti uzlazni naglasak, koji može biti duži ili kraći (Kekez, 2018: 183). Ponekad se može primijetiti dulji uzlazni naglasak u riječima koje se javljaju i u standardnome jeziku, kao što su *zíma*, *súdac* (Kekez, 2018: 183). U odnosu na jugozapadni istarski dijalekt, primijećen je pomak mjesta naglasaka (Kekez, 2018: 185). Određene složenice mogu imati dva naglasaka, ovisno o govorniku (Kekez, 2018: 186). Prednaglasne i zanaglasne dužine kraće su, ali kod nekih govornika može se primijetiti opcionalno zadržavanje zanaglasnih dužina (Kekez, 2018: 186). To je uglavnom rezultat pomaka naglasaka na mjesto gdje je nekada bila prednaglasna dužina, posebno kod govornika koji su izloženi utjecaju štokavskih govora kao adstrata (Kekez, 2018: 186).

Ostali gradski govori još uvijek nisu opisani na prozodijskoj razini.

5. Metodologija istraživanja

Osim komparativne analize literature i priručnika, služili smo se i metodama indukcije, anketiranjem uživo i snimanjem govornika. Nakon što smo snimili govor svakoga ispitanika, snimke smo autorski i mentorski verificirali. U istraživanje je bilo uključeno trideset (30) ispitanika koji su veći dio života proveli u Vukovaru. Od trideset ispitanika 80 % su žene, a 20 % muškarci. Radi se o osobama od 19 do 45 godina. Budući da su za istraživanje bili potrebni obrazovani ispitanici, početak dobne granice jesu govornici koji imaju najmanje 19 godina jer je uvjet za istraživanje završena barem srednja škola, koju do 19. godine završavaju. Dobna je granica 45. godina jer su ispitanici trebali učiti naglasnu normu u osnovnoj školi u vrijeme nakon osamostaljenja Hrvatske, kada se trebala poučavati hrvatska naglasna norma. Ispitanici su imali zadatak riješiti anketu u kojoj smo najprije prikupili osobne informacije (spol, dob, mjesto rođenja, zanimanje, obrazovanje), koji im je materinski jezik, zatim podrijetlo oca i majke ili skrbnika, te ostale potrebne informacije kako bismo utvrdili je li govor drugoga mjesta utjecao na njihov govor. Također, ispitali smo i njihove stavove o govoru (imaju li dvojbe oko izgovora pojedinih riječi, govori li se u državnim medijima standardnim jezikom, postoji li potreba za mijenjanjem izgovora ako pričaju s osobom koja nije iz Vukovara) te što misle o svojem govoru (u kojoj mjeri smatraju svoj govor istim ili bliskim standardnom jeziku, prestižnim u odnosu na druge gradove u Hrvatskoj, ruralnim te specifičnim u odnosu na druge slavonske govore).

Cilj nam je bio istražiti naglasni sustav Vukovara, stoga smo analizu proveli na temelju unaprijed osmišljenoga teksta koji je zasićen primjerima u kojima očekujemo naglasne inačice koje istražujemo. Tekst smo sastavili od riječi koje su bile ključne za analizu govora, a koje smo stavili na posljednje mjesto u svakoj rečenici. Razlog tomu je intonacija koja nam je od velike važnosti jer se naglasak najbolje čuje u silaznoj intonacijskoj jezgri. Budući da je svaka analizirana riječ stavljena na posljednje mjesto ispred točke, ispitanicima je lakše upravo te riječi izgovoriti silaznom intonacijom. Taj su tekst čitali ispitanici koje smo snimili uživo diktafonom na mobilnome telefonu. Marka mobitela kojom smo snimali jest Xiaomi Poco X3 Pro koji ima stereo-zvučnike. Ispitanike smo snimili uživo u što mogućoj većoj tišini kako bismo imali što čistiji zvuk

i što bolje čuli⁷. Zvuk je analiziran slušnom percepcijom, a snimke su verificirale autorica rada i akcentologinja B. M.

Riječi smo podijelili u pet skupina te smo ispitivali sljedeće: 1) jesu li prisutna sva četiri naglasaka; 2) u kojoj se mjeri prenosi naglasak na prednaglasnicu; 3) mjesto naglasaka kod prefigiranih glagola; 3) kakav je naglasak G mn.; 4) kako se naglašavaju posuđenice; 5) javljaju li su zanaglasne dužine. Riječi koje pripadaju ovim skupinama i koje smo analizirali jesu sljedeće:

- provjera naglasnoga sustava: *kiša, nebo, supruga, bor, ples, sunce, more, okružje, rosa, apartman, kukuruz, duga, trava, obitelj, brežuljak*
- prijenos naglasaka na prednaglasnicu: *ne mogu, ne piše, ne vide, ne pleše, za sebe, za nju, u tome, zbog toga, pred tobom, u grad, na more, kod kuće, niz ulicu, u ruke*
- prijenos naglasaka na prefiks glagola u glagolskim oblicima: *zahvaliti, podignuti, nazdraviti, potaknuti, zaustaviti, natovariti*
- G mn.: *zadataka, podataka, Slavonaca, vatrogasaca, trenutaka*
- posuđenice: *koncert, student, talent, turist, gigant, taksist, asistent, dokument, dijamant, pedagog, psiholog, vijadukt, dijalekt*
- zanaglasne dužine: *znamenje, planet, junak, mjesec, galeb, kajkavka, razočaranost, razdraganost, lomljenje, (nema) žene, (sa) ženom, (nekoliko) žena, djevojaka.*

6. Rezultati istraživanja

Najprije ćemo iznijeti rezultate ankete koju su ispunjavali ispitanici, a zatim ćemo prikazati i rezultate analiziranih snimaka.

6.1. Rezultati ankete

Svi ispitanici imali su zadatak riješiti anketu (Prilog 1) u kojoj smo saznali jezičnu biografiju ispitanika, a zatim smo ispitivali njihove stavove o govoru. Što se tiče mjesta rođenja, u Vukovaru je rođeno 83,33 % ispitanika, a ostali u Osijeku, Rijeci, Splitu ili Vinkovcima⁸. Njih 60 % odgovorilo je da je hrvatski njihov materinski jezik, dok je 40 % označilo da je njihov

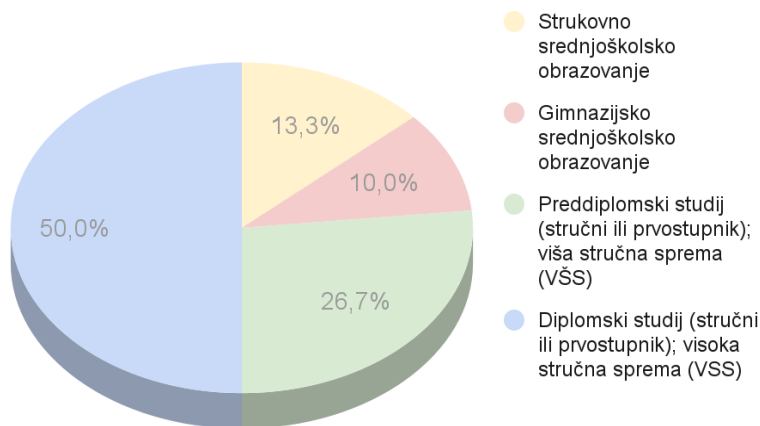
⁷ Težili smo k tomu da svakoga snimimo u tišini, no u određenim situacijama nije bilo moguće, stoga se na nekim snimkama mogu čuti pozadinski zvukovi. Svakako, ispitanici su čitali tekst glasno i jasno, stoga smo uspjeli analizirati i verificirati svaku snimku.

⁸ Pet ispitanika koja nisu rođeni u Vukovaru ipak su odabrani za istraživanje jer su se s obitelji doselili u Vukovar i tu žive više od petnaest godina, a u Vukovaru su pohađali osnovnu i srednju školu.

materinski jezik i hrvatski jezik i srpski jezik. Svi ispitanici žive u Vukovaru duže od petnaest godina. Od toga ih je 40 % koji su u određenom razdoblju živjeli i izvan Vukovara (Osijek 33,33 %, Novi Sad 25 %, Rijeka 16,67 %, Zagreb 16,67 %, Tilburg 8,33 %, Vinkovci 8,33 %), a njih 60 % nije nigdje dalje živjelo. Provjerili smo i odakle dolaze roditelji/staratelji svakog ispitanika. Odgovori su sljedeći: 80 % odgovorilo je da su oba roditelja/staratelja iz Vukovara, a 20 % odgovorilo je da jedan roditelj potječe iz Vukovara, a drugi iz Rijeke (33,33 %), Negoslavaca (16,67 %), Splita (16,67 %), Šarengrada (16,67 %) i Vinkovaca (16,67 %). Osnovnu školu pohađalo je u Vukovaru 96,67 % ispitanika, dok je samo jedna osoba (3,33 %) pohađala u Borovu Selu. Slični su odgovori i ako pogledamo gdje su pohađali srednju školu: u Vukovaru 96,67 %, dok je jedna osoba (3,33 %) pohađala u Osijeku. Jezična biografija pokazala je da su ispitanici dobro probrani, tj. da nije bilo velikih utjecaja drugih idioma.

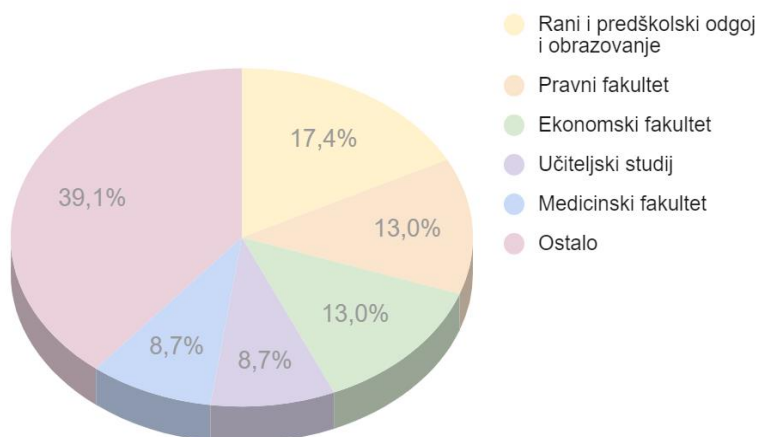
Stupanj obrazovanja prikazat ćemo u nastavku.

Grafikon 1. Stupanj obrazovanja

Fakultetski je obrazovano 76,67 % ispitanika (završen preddiplomski ili diplomski studij).

Grafikon 2. Prikaz završenih fakulteta

Najviše osoba pohađalo je Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, zatim Pravni i Ekonomski fakultet, a potom Medicinski fakultet i Učiteljski studij. U polju *Ostalo* ubrojili smo sve fakultete koje je pohađala samo po jedna osoba, a ti fakulteti jesu: Akademija primijenjenih umjetnosti, Fakultet agrobiotičkih znanosti, Filozofski fakultet, Građevinski fakultet, Kineziološki fakultet, Online culture and media, Rochester Institute of Technology, Studij trgovine i Studij fizioterapije.

Ispitanici nemaju sustavno obrazovanje u području akcentologije, no obrazovani su na standardnome jeziku. I dodatno smo provjerili jesu li se u svojem školovanju bavili standardološkom akcentologijom (jer to može imati efekt na izricanje stavova) te smo dobili sljedeće odgovore: 46,67 % odgovorilo je da se nisu susreli, jesu 26,67 % ispitanika, a preostalih 26,67 % ne zna.

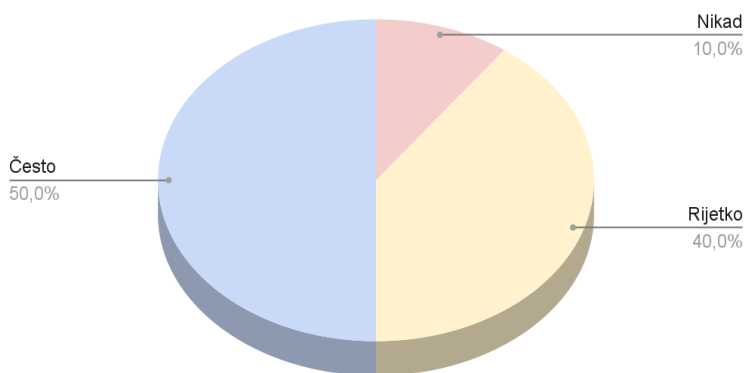
Također, provjerili smo i bavi li se tko poslom u kojem je potrebno javno govoriti (što zahtijeva i poznavanje izgovorne norme): 93,33 % odgovorili su negativno, a 6,67 % ispitanika odgovorili su potvrdno (učiteljica i trenerica novih zaposlenika). Pitali smo i bavi li se tko glazbom ili ima glazbeno obrazovanje (jer može utjecati na bolju percepciju naglasaka): 76,67 % odgovorili su negativno, a njih 23,33 % odgovorili su potvrdno.

Budući da ima osoba koja su živjeli izvan Vukovara ili su se školovali u drugim mjestima, htjeli smo provjeriti je li govor drugoga mjesta utjecao na njihov govor: 80 % smatra da nije, a

20 % smatra da je grad u kojima su živjeli jest utjecao na njihov govor (Osijek 50 %, Novi Sad 33,33 %, Zagreb 16,67 %).

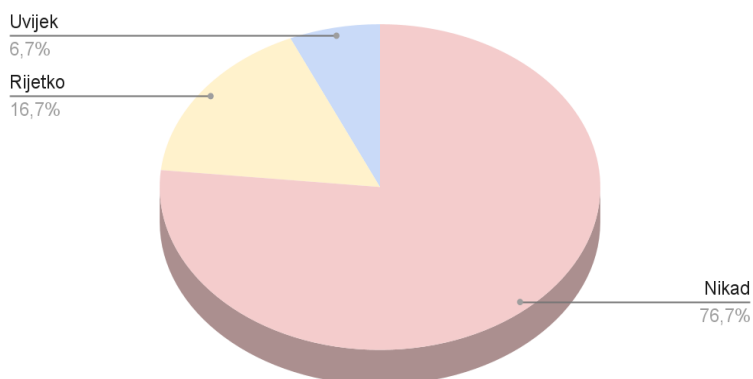
Ispitanici su također odgovorili da čak njih 50 % često ima dvojbe oko izgovora pojedinih riječi, njih 40 % rijetko, a samo 10 % odgovorilo je da nema dvojbe (Grafikon 3).

Grafikon 3. Prikaz odgovora koliko postoje dvojbe oko izgovora pojedinih riječi

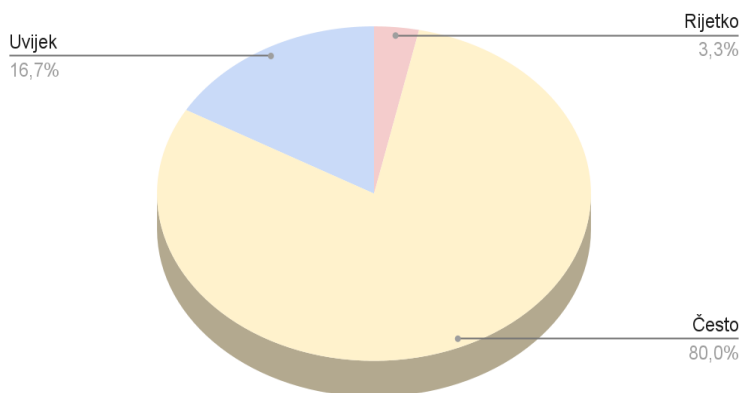
Ako razgovaraju s osobom koja nije iz Vukovara, samo 6,67 % ispitanika promijenit će i prilagoditi svoj izgovor, 16,67 % to će učiniti rijetko, a 76,67 % to nikada neće učiniti (Grafikon 4).

Grafikon 4. Prikaz odgovora koliko ispitanika će promijeniti svoj izgovor

Pitali smo ih i u kojoj mjeri smatraju da se u medijima govori standardnim jezikom, a odgovori su sljedeći: uvijek 16,67 %, često 80 %, rijetko 3,33 % .(Grafikon 5).

Grafikon 5. Prikaz odgovora koliko smatraju da se u medijima govori standardnim jezikom

Za kraj, naveli smo određene tvrdnje te smo tražili da zaokruže svoje odgovore na ljestvici, pri čemu 1 ima najmanju, a 5 najvišu vrijednost (Tablica 1). Izračunali smo i standardnu devijaciju kako bismo provjerili jesu li odgovori ispitanika ujednačeni ili ne. Za svaku pojedinu tvrdnju dobili smo standardnu devijaciju manju od 1 te su odgovori ispitanika ujednačeni.

Tablica 1. Stavovi o govoru

Tvrdnja	Rezultati ankete (%)	St. dev.
<i>Smatram da je moj izgovor blizak standardnomu jeziku.</i>	1 – 0 % 2 – 3,33 % 3 – 20 % 4 – 60 % 5 – 16,67 %	0,71
<i>Smatram da je moj izgovor isti kao u standardnome jeziku.</i>	1 – 3,33 % 2 – 20 % 3 – 63,33 %	0,68

	4 – 13,33 % 5 – 0 %	
<i>Smatram da je moj izgovor prestižan u odnosu na govore drugih hrvatskih gradova.</i>	1 – 16,67 % 2 – 13,33 % 3 – 63,33 % 4 – 6,67 % 5 – 0 %	0,86
<i>Smatram da je moj izgovor ruralan.</i>	1 – 16,67 % 2 – 66,67 % 3 – 6,67 % 4 – 10 % 5 – 0 %	0,80
<i>Smatram da je moj govor specifičan u odnosu na druge vrste slavonskih govora.</i>	1 – 6,67 % 2 – 10 % 3 – 56,67 % 4 – 26,67 % 5 – 0 %	0,81

Iz rezultata je vidljivo da ispitanici iz Vukovara svoj gradski govor ne izjednačuju sa standardnim jezikom, no smatraju ga njemu bliskim. Ne smatraju ga ni ruralnim. Prestižnost i specifičnost vukovarskoga govora u odnosu na druge (slavonske) urbane govore ocijenili su srednjom ocjenom (3).

6.2. Analiza govora

U nastavku ćemo prikazati rezultate istraživanja prilikom slušne analize govora. Rezultate iz svake skupine riječi prikazali smo u tablicama. Riječi smo podijelili u šest skupina: 1) naglasni sustav u kojemu provjeravamo ostvaruju li se sva četiri naglaska, 2) pomicanje naglaska na prednaglasnicu, 3) pomicanje naglaska na prefiks glagola, 4) G mn., 5) posuđenice i 6) zanaglasne dužine. Treba naglasiti da smo zanaglasne dužine detaljno analizirali u poglavlju 6.2.6. Zanaglasne

dužine, a prilikom analize ostalih skupina riječi nismo obilježavali i analizirali dužine jer smo imali različite ciljeve za svaku drugu skupinu.

U prvoj smo skupini u kojoj provjeravamo naglasni sustav imali ukupno šesnaest (16) riječi. Za kratkosilazni, kratkouzlazni i dugouzlazni naglasak odabrali smo dvije dvosložne riječi i dvije trosložne riječi. Za dugosilazni naglasak odabrali smo dva primjera jednosložnih riječi i dva dvosložnih riječi. U drugoj smo skupini riječi provjeravali prenosi li se naglasak na prednaglasnicu i imali smo ukupno četrnaest (14) primjera. Uzeli smo četiri glagola s negacijom *ne* te deset primjera sveza s prijedlozima (od toga su pet primjera sveze prijedlog + zamjenica, a ostalih pet prijedlog + imenica). Kod prijenosa naglasaka na prefiks glagola uzeli smo šest primjera. U trima primjerima naglasak se ne prenosi na prefiks, a u trima primjerima prenosi se. Sljedeća skupina riječi odnosi se na G mn. u kojoj smo imali pet primjera (5). Radi se o višesložnim imenicama koje imaju dugouzlazni naglasak u N jd., a koje u G mn. imaju silazni naglasak. Međutim, naglasak u ovih riječi može promijeniti mjesto i ton, stoga imamo primjere u kojima je naglasak trostruki. Naglasak posuđenica analizirali smo na trinaest primjera (13). Primjeri obuhvaćaju posuđenice na *-nt*, *-rt*, *-st*, *-kt*, *-log*. Posljednja skupina jesu primjeri zanaglasnih dužina u kojoj imamo ukupno dvanaest primjera (12). Primjere smo podijelili u četiri skupine: na leksičkoj razini, one koje su nastale fonološkim duljenjem, tvorbene i morfološke. Ukupno je šezdeset riječi (60) za analizu.

6.2.1. Provjera naglasnoga sustava

Prvo što smo provjerili jest naglasni sustav Vukovaraca kako bismo utvrdili postoje li sva četiri naglasaka u njihovome govoru⁹. Odabrali smo po dvije dvosložne i dvije višesložne unutar svakoga naglasaka (osim kod kratkouzlaznoga gdje je jedna dvosložna), ukupno šesnaest riječi. Riječi kojima smo to provjerili jesu sljedeće:

- kratkosilazni naglasak: *kīša*, *nēbo*, *sūpruga/sùpruga*, *blāgdana*
- kratkouzlazni naglasak: *òkružje*, *ròsa*, *apàrtman*, *kukùruz*
- dugosilazni naglasak: *bôr*, *plēs*, *sūnce*, *môre*
- dugouzlazni naglasak: *dúga*, *tráva*, *obítelj*, *brežúljak*.

⁹ U ovoj skupini nisu obilježene zanaglasne dužine s obzirom na to da je cilj bio provjeriti jesu li prisutna sva četiri naglasaka u Vukovaraca, odnosno provjeriti sâm ostvaraj naglasaka. Zanaglasna će se dužina svakako detaljnije analizirati na drugim riječima u nastavku istraživanja (u poglavlju 6.2.6. Zanaglasne dužine).

Tablica 2. Izgovorne inačice riječi

Riječ	Naglasak	Broj ostvaraja	%
kiša	kīša	29	96,67
	kiša	1	3,33
nebo	něbo	29	96,67
	nèbo	1	3,33
supruga	sùpruga	13	43,33
	sòpruga	17	56,67
blagdan	blàgdan	27	90
	blâgdan	3	10
okružje	òkružje	7	23,33
	ókružje	21	70
	ökružje	1	3,33
	nije izgovorena	1	3,33
rosa	ròsa	27	90
	ròsa	3	10
apartman	apàrtman	30	100
kukuruz	kukùruz	29	96,67
	kuküruz	1	3,33
bor	bôr	28	93,33
	bör	2	6,67
ples	plês	28	93,33
	plès	2	6,67
sunce	sûnce	27	90
	súnce	1	3,33
	sünce	2	6,67
more	môre	30	100
duga	dúga	28	93,33
	dûga	1	3,33
	dùga	1	3,33
trava	tráva	27	90
	trâva	2	6,67
	träva	1	3,33
obitelj	obítelj	29	96,67
	obìtelj	1	3,33
brežuljak	brežúljak	28	93,33
	brežûljak	1	3,33
	brežüljak	1	3,33

Ukupno šesnaest riječi izgovorilo je trideset ispitanika što daje ukupno 480 ostvaraja. Samo u jednom slučaju jedna riječ nije izgovorena što znači da je nakon toga ukupan broj ostvaraja 479.

Analizom je utvrđeno da je 433 pojavnice izgovoreno prema standardnome jeziku, što daje 90,40 %. U 9,60 % slučajeva ispitanici su određene riječi naglasili drukčije, odstupajući od standarda. Ti primjeri su: *kīša, nèbo, blàgdan, ókružje/òkružje, ròsa, kukùruz, bòr, plès, súnce/sùnce, dùga/dùga, tràva/tràva, obìtelj, brežùljak/brežùljak*.

6.2.2. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu

Riječi koje smo analizirali kako bismo provjerili postoji li (ne)pomicanje naglasaka na prednaglasnicu jesu sljedeće: *ne mògu, nè piše, nè vide, nè pleše, zà sebe, zà nju, ù tome, zòg toga, prèd tobom, ù grad, nà more, kòd kuće, nìz ulicu, ù ruke*¹⁰. Odabrali smo četiri glagola s negacijom *ne*, dok su ostalih deset primjera sveza prijedlog + zamjenica/imenica (pet su sveze sa zamjenicama, a pet s imenicama). Imamo ukupno četrnaest sveza riječi koje su analizirane.

Tablica 3. Izgovorne inačice prilikom pomicanja naglasaka na prednaglasnicu

Riječ	Naglasak	Broj ostvaraja	Prenesen naglasak		Neprenesen naglasak	
			Broj	%	Broj	%
ne mogu	ne mògu	13	17	56,67	13	43,33
	nè mogu	16				
	nè mogu	1				
ne piše	nè piše	28	28	93,33	2	6,67
	ne pīše	2				
ne vide	nè vide	28	29	96,67	1	3,33
	nè vide	1				
	ne vīde	1				
ne pleše	nè pleše	24	24	80	6	20
	ne plēše	6				
za sebe	za sèbe	20	10	33,33	20	66,67
	zà sebe	10				
za nju	zà nju	18	18	60	12	40
	za njû	11				
	za njù	1				
u tome	u tòmè	22	8	26,67	22	73,33
	ù tome	8				
zbog toga	zbog tòga	24	6	20	24	80
	zòg toga	6				

¹⁰ U tim primjerima također nismo obilježavali zanaglasne dužine jer smo se dužinama posvetili u poglavlju 6.2.6. Zanaglasne dužine.

pred tobom	pred t ò bom	20	10	33,33	20	66,67
	pr è d tobom	10				
u grad	u gr â d	29	0	0	30	100
	u gr à d	1				
na more	na m ò re	29	0	0	30	100
	na m õ re	1				
kod kuće	kod k ü će	21	9	30	21	70
	k ò d kuće	9				
niz ulicu	niz ü licu	29	0	0	30	100
	niz ò licu	1				
u ruke	u r û ke	30	0	0	30	100

Analizirali smo ukupno 420 ostvaraja (120 glagoli s negacijom, 150 prijedlog + zamjenica, 150 prijedlog + imenica) te smo došli do sljedećih rezultata: samo 159 primjera izgovoreno je s prijenosom naglasaka na prednaglasnicu što je ukupno 37,86 %. Kod glagola naglasak se najsvetnije pomicao, pomaknuo na negaciju u 98 ostvaraja, što daje 81,67 %. Rezultat je umanjen zbog glagola *ne mogu* u kojemu je dvojba u izgovoru 1. l. jd. i 3. l. mn. U svezi prijedlog + zamjenica naglasak se pomaknuo na zamjenicu u 52 ostvaraja što je 34,67 %. U svezama prijedlog + imenica naglasak se pomaknuo u 9 ostvaraja što je 6 %. Iz toga proizlazi da se naglasak pomiče u svezi govorne riječi s glagola, zatim sa zamjenica, a najmanje s imenica.

6.2.3. Mjesto naglasaka kod prefigiranih glagola

U ovome dijelu provjeravali smo kako se ostvaruju naglasci na glagolima koji imaju prefiks, tj. na kojemu je mjestu naglasak. Kod glagola *zàhvali*, *pòdignuti*, *nàzdraviti* naglasak se pomiče na prefiks, dok se naglasak ne pomiče na prefiks u glagolima *potàknuti*, *zaùstaviti*, *natòvare*¹¹.

Tablica 4. Izgovorne inačice kod prefigiranih glagola – analiza mjesta naglasaka

Riječ	Naglasak	Broj ostvaraja	%	Točno prenesen naglasak na prefiks		Točno neprenesen naglasak na prefiks		Netočno	
				Broj	%	Broj	%	Broj	%
	zàhvali	28	93,33						

¹¹ Niti ovdje nismo obilježavali zanaglasne dužine jer smo o dužinama pisali u poglavlju 6.2.6. Zanaglasne dužine.

zahvali	zähvali	1	3,33	29	96,67			1	3,33
	zahvâli	1	3,33						
podignuti	pòdignuti	29	96,67	29	96,67			1	3,33
	podìgnuti	1	3,33						
nazdraviti	nàzdraviti	28	93,33	29	96,67			1	3,33
	nâzdraviti	1	3,33						
	nazdräviti	1	3,33						
potaknuti	potàknuti	28	93,33			30	100		
	potâknuti	1	3,33						
	potáknuti	1	3,33						
zaustaviti	zaùstaviti	23	76,67			24	80	6	20
	zaustáviti	5	16,67						
	zaüstaviti	1	3,33						
	zaustâviti	1	3,33						
natovare	natòvare	27	90			28	96,67	1	3,33
	natôvare	1	3,33						
	natoväre	1	3,33						
	nije izgovorena	1	3,33						

U šest glagola analizirali smo 180 ostvaraja. Budući da jedna riječ nije izgovorena, imamo ukupno 179 ostvaraja. Tri su glagola u kojima se naglasak prenosi na prefiks (90 ostvaraja) i tri su glagola u kojima se naglasak ne prenosi na prefiks (89 ostvaraja). Analizirajući glagole u kojima se naglasak prenosi na prefiks dobili smo 87 ostvaraja. Dakle, naglasak se prenio na prefiks u 96,67 % slučajeva. U glagolima kod kojih se naglasak ne prenosi na prefiks dobili smo 82 ostvaraja, što je 92,13 %. U jednome je slučaju glagol ostao neizgovoren, a jednome slučaju naglasak je starijega postanja, a čest u gradskim govorima s udarnim naglaskom (*natòvare – natoväre*). U ovoj skupini istražili smo i koliko naglasak odstupa od standarda jer imamo i drugih izgovornih inačica: 163 ostvaraja u skladu je sa standardnim mjestom naglaska, a 16 ostvaraja odstupa (*zahvâli, podìgnuti, nazdräviti, potàknuti/potáknuti, zaustáviti/zaüstaviti/zaustâviti, natòvare/natoväre*). Nisu zabilježeni hiperkorektni ostvaraji, tj. naglasak na prefiksu kod glagola kod kojih se nije trebao pomicati.

6.2.4. Naglasak genitiva množine

Na temelju pet imenica analizirali smo kakav se naglasak ostvaruje u G mn¹². Riječi koje smo odabrali su: *zadataka*, *podataka*, *Slavonaca*, *trenutaka*, *vatrogasaca*. Naglasak u tim riječima trostruk je u uporabi: 1) mjesto naglasaka se čuva, 2) metatonija i prijenos naglasaka na prethodni slog, 3) silazni naglasak na nepočetnome slogu. Sukladno tomu, primjeri koje smo uzeli mogu se naglašavati na sljedeći način (dužine se u govoru reduciraju ili nestaju):

- *zàdātākā/zadātākā/zadātākā*
- *pòdātākā/podātākā/podātākā*
- *Slàvònācā/Slavònācā/Slavònācā*
- *trènūtākā/trenūtākā/trenūtākā*
- *vatrògāsācā/vatrogāsācā/vatrogāsācā*.

Tablica 5. Izgovorne inačice G mn. višesložnih imenica

Riječ	Naglasak	Broj ostvaraja	%	Naglasak na nepočetnome slogu		Naglasak na prvome slogu	
				Broj	%	Broj	%
zadataka	zadātaka	19	63,33	22	73,33	8	26,67
	zadātaka	3	10				
	zàdataka	8	26,67				
podataka	podātaka	18	60	21	70	9	30
	pòdataka	9	30				
	podātaka	2	6,67				
	podātaka	1	3,33				
Slavonaca	Slavònaca	28	93,34	30	100	0	0
	Slavònaca	1	3,33				
	Slavònaca	1	3,33				
trenutaka	trenūtaka	23	76,67	26	86,67	4	13,33
	trenūtaka	3	10				
	trènutaka	4	13,33				
vatrogasaca	vatrogāsaca	28	93,33	30	100	0	0
	vatrogāsaca	1	3,33				
	vatrogāsaca	1	3,33				

¹² Ovdje također nismo obilježavali zanaglasne dužine jer smo dužine proučili u poglavlju 7.2.6. Zanaglasne dužine.

Naglasak G mn. analizirali smo na pet riječi, a ukupno je 150 ostvaraja. Analiza pokazuje da je 129 ostvaraja koji imaju naglasak na nepočetnome slogu, što čini 86 %. Od toga je 116 ostvaraja (89,92 %) koji imaju dugosilazni naglasak, 10 ostvaraja (7,75 %) koje imaju kratkosilazni, a 3 ostvaraja (2,33 %) ulazne naglaske. Istražili smo i koliko se mjesto naglasaka čuva, metatonira li naglasak i prenosi li se na prethodni slog, ima li silaznoga naglasak na nepočetnome slogu. Primjeri u kojima se naglasak zadržao na istome mjestu, neovisno jesu li ton i trajanje promijenjeni, jesu sljedeći: *zadâataka/zadätaka*, *podâataka/podätaka/podátaka*, *Slavônaca/Slavònaca/Slavònaca*, *trenûtaka/trenütaka*, *vatrogâsaca/vatrogäsaca/vatrogásaca*. To su ukupno 129 ostvaraja od čega se izvorni naglasak očuvao kod 2 ostvaraja (*podátaka*, *vatrogásaca* – 1,33 %), a u 127 ostvaraja (98,45 %) promijenio se ton ili trajanje. Metatonija i prijenos naglasak na prethodni slog dogodio se u primjerima: *zàdataka*, *pòdataka*, *trènutaka*. Ukupno je 21 takav ostvaraj, odnosno 14 %. Dobili smo 126 ostvaraja (84 %) u kojima je ostvaren silazni naglasak na nepočetnim slogovima: *zadâataka*, *zadätaka*, *podâataka*, *podätaka*, *Slavônaca*, *Slavònaca*, *trenûtaka*, *trenütaka*, *vatrogâsaca*, *vatrogäsaca*. Od toga je 116 ostvaraja (92,06 %) koji imaju dugosilazni naglasak, 10 ostvaraja (7,94 %) kratkosilazni. Dakle, možemo zaključiti da prevladava silazni naglasak na nepočetnim slogovima riječi u G mn.

6.2.5. Naglasak posuđenica

Odabrali smo trinaest posuđenica od čega je šest dvosložnih (*kòncert*, *stùdent*, *tàlent*, *tùrist*, *gìgant*, *tàksist*) i sedam trosložnih riječi (*asìstent*, *dokùment*, *dijàmant*, *pedàgog*, *psihòlog*, *vijàdukt*, *dijàlekt*). Rezultate smo prikazali u Tablici 6:

Tablica 6. Izgovorne inačice posuđenica

Riječ	Naglasak	Broj ostvaraja	%
koncert	kòncert	28	93,33
	köncert	1	3,33
	kóncert	1	3,33
student	stùdent	28	93,33
	studènt	1	3,33
	stüdent	1	3,33
talent	tàlent	27	90
	tälent	2	6,67
	tálent	1	3,33

turist	tùrist	27	90
	tùrist	2	6,67
	túrist	1	3,33
gigant	gìgant	28	93,33
	gìgant	2	6,67
taksist	tàksist	26	86,67
	taksìst	2	6,67
	tàksist	1	3,33
	táksist	1	3,33
asistent	asistènt	30	100
dokument	dokumènt	30	100
dijamant	dijamànt	30	100
pedagog	pedàgog	17	56,67
	pedágot	13	43,33
psiholog	psihòlog	27	90
	psihòlog	3	10
vijadukt	vijadùkt	19	63,33
	vìjadukt	6	20
	vijàdukt	2	6,67
	vijádukt	2	6,67
	vijadukt	1	3,33
dijalekt	dijalèkt	18	60
	dijàlekt	11	36,67
	dìjalekt	1	3,33
Ukupno silaznih naglasaka izvan početnoga sloga kod dvosložnih imenica		3	1,67
Ukupno silaznih naglasaka izvan početnoga sloga kod višesložnih imenica		130	61,91

Analizirali smo ukupno 180 dvosložnih posuđenica i 210 trosložnih što je ukupno 390 ostvaraja. Silazni naglasak izvan početnoga sloga kod dvosložnih imenica prisutan je u 1,67 % slučaja (3 ostvaraja). Kod dvosložnih posuđenica najviše je zastupljen kratkouzlazni naglasak na početnome slogu (164 ostvaraja, 91,11 %). Prisutni su i kratkosilazni na početnome slogu (9 ostvaraja, 5 %) te dugouzlazni na početnome slogu (4 ostvaraja, 2,22 %).

Silazni naglasak izvan početnoga sloga kod višesložnih imenica prisutan je u 61,90 % slučaja (130 ostvaraja – 97,69 % kratkosilazni na posljednjemu slogu, 2,31 % kratkosilazni na unutarnjim slogovima). Zabilježili smo i 6 ostvaraja s kratkosilaznim naglaskom na početnome slogu višesložnih posuđenica (2,86 %). Rezultati pokazuju i nove ostvaraje pojedinih riječi od

očekivanoga poput kratkouzlaznoga naglasaka na početnome slogu trosložnih imenica (*dijalekt, vijadukt* – 2 ostvaraja, 0,95 %) te dugouzlazni naglasak na unutarnjemu slogu trosložnih imenica (*pedádog, vijádukt* – 15 ostvaraja, 7,14 %).

Višesložne posuđenice *asistent* (30 ostvaraja, 14,29 %) i *dokument* (30 ostvaraja, 14,29 %) češće zadržavaju silazne naglaske na posljednjim slogovima i rijetki su primjeri u kojima se naglasak nalazi na početnome ili unutarnjemu slogu (ukupno 23 ostvaraja, 10,95 %). Kod imenica *pedagog* i *psiholog* nema silaznoga na zadnjemu slogu, samo su 3 ostvaraja (1,43 %) u kojima se naglasak pomaknuo na unutarnji slog (*psihòlog*).

Za vukovarski govor na primjeru odabranih ispitanika možemo zaključiti da se silazni naglasak javlja izvan početnoga sloga kod višesložnih riječi te da za taj govor vrijedi pretpostavka da raspodjelna pravila naglasaka ovise o broju slogova riječi te o završetku, primjerice u imenicama koje imaju završetak -log naglasak je uzlazni pred sufiksom.

6.2.6. Zanaglasne dužine

Prilikom ispitivanja zanaglasnih dužina, uzeli smo dvanaest riječi (sedam dvosložnih i pet višesložnih) koje smo podijelili u nekoliko kategorija:

1. one koje se pojavljuju na leksičkoj razini (*plànēt, jùnāk, mjēsēc, gälēb*)
2. one koje nastaju fonološkim duljenjem (*kàjkāvka*)
3. tvorbene (*znàmēnje, lòmjlēnje, razòčārānōst, ràzdrāgānōst*)
4. morfološke (*nema žènē, sa žènōm, nekoliko žénā*).

U nastavku slijede rezultati slušne analize za svaku pojedinačnu riječ (Tablica 8).

Tablica 8. Izgovorne inačice zanaglasnih dužina te prika ostvarenih i neostvarenih dužina u određenoj riječi

Riječ	Naglasak	Broj ostvaraja	%	Bez ZD		Sve ZD		Ostalo	
				Broj	%	Broj	%	Broj	%
planet	plànēt	27	90	3	10	27	90		
	plànet	2	6,67						
	planēt	1	3,33						
junak	jùnāk	21	70	9	30	21	70		
	jūnak	8	26,67						
	jūnak	1	3,33						

mjeseć	mjēsec	26	86,67	26	86,67	3	10	1	3,33
	mjēsēc	3	10						
	nije izgovorena	1	3,33						
kajkavka	kàjkāvka	14	46,67	3	10	27	90		
	kàjkavka	1	3,33						
	kájkāvka	13	43,33						
	kájkavka	2	6,67						
znamenje	znàmēnje	19	63,33	3	10	27	90		
	znàmenje	9	30						
	znämenje	1	3,33						
	znaménje	1	3,33						
lomljenje	lòmljēnje	19	63,33	9	30	21	70		
	lòmljēnje	2	6,67						
	lòmljenje	9	30						
galeb	gàleb	25	83,33	26	86,67	4	13,33		
	gàleb	4	13,33						
	gáleb	1	3,33						
razočaranost	razòčārānost	1	3,33	8	26,67	0	0	22	73,33
	razòčāranost	21	70						
	razòčaranost	6	20						
	razočāranost	1	3,33						
	razočāranost	1	3,33						
razdraganost	ràzdrāganost	21	70	7	23,33	0	0	23	76,67
	ràzdraganost	6	20						
	rázdrāganost	1	3,33						
	razdrāganost	1	3,33						
	ràzdrāganost	1	3,33						
(nema) žene	žēnē	17	56,67	13	43,33	17	56,67		
	žēne	12	40						
	žēne	1	3,33						
(sa) ženom	žēnōm	16	53,33	14	46,67	16	53,33		
	žēnom	13	43,33						
	žēnom	1	3,33						
(nekoliko) žena	žēnā	18	60	12	40	18	60		
	žēna	1	3,33						
	žēna	2	6,67						
	žēna	9	30						

Zanaglasne smo dužine analizirali na 360 ostvaraja. Budući da jedna riječ nije izgovorena, ukupno je 359 ostvaraja. Od toga je 209 dvosložnih imenica, a 150 višesložnih. Od ukupno 359 ostvaraja sve zanaglasne dužine ostvarene su u njih 173, što daje 48,19 %. U 173 ostvaraja u kojima su ostvarene zanaglasne dužine, 106 je za dvosložne imenice (50,72 %), a 67 za višesložne (44,67

%). Dobili smo 141 ostvaraja bez ijedne zanaglasne dužine, što je 39,28 %. U ostalih 45 ostvaraja (12,54 %) nalaze se 44 inačice u kojima je tek jedna, odnosno prva, zanaglasna dužina ostvarena (26,27 %), i to u višesložnim imenicama nakon kratko naglašenoga sloga (*razòčāranost*, *ràzdrāganost*, *rázdrāganost*, *ràzdrāganost*), a samo je 1 ostvaraj (3,33 %) u kojemu se imamo dvije zanaglasne dužine nakon naglašenoga sloga (*razòčārānost*). Tri se zanaglasne dužine ni u jednome slučaju nisu ostvarile.

Iz tih rezultata jasno je da ispitanici ne gomilaju zanaglasne dužine u svome govoru. Ako se pak izgovaraju, one su reducirane iza dugih naglasaka. Sve se manje pojavljuju i na otvorenome slogu kod morfološko uvjetovanih dužina. Rezultati idu u prilog tomu da su dužine stabilnije u zatvorenim slogovima što je očekivano jer je to mjesto fonološki uvjetovane dužine (duljenje pred sonantom). Potvrdili smo i da su najnestabilnije dužine iza dugih naglasaka, dok su nešto stabilnije iza kratkih naglasaka (321 je ostvaraj izgovoren kratkim naglaskom od čega je njih 204 sa zanaglasnom dužinom, 63,55 %, jer se percipiraju iza uzlaznih naglasaka koji je po akustici već dvosložan). Gledajući cjelokupnu sliku, zanaglasne se dužine rijetko ostvaruju u vukovarskome govoru, a kada se ostvaruju, reducirane su, često su prisutne nakon kratkouzlaznoga naglasaka, u sredini riječi i u zatvorenim slogovima. Upravo po tome možemo zaključiti da se radi o neutralnome govoru.

7. Zaključak

Da bismo imali cjelovitu sliku naglasnoga sustava Hrvatske, važno je istražiti i ruralna i urbana područja. Budući da dolazi do sve većega miješanja stanovništva s različitih područja, ne samo iz Hrvatske nego i izvan nje, gradovi su posebno zanimljivi jer se miješaju razni (standardni) jezici, supstandardni idiomi i dijalekti. Iz toga razloga proučavanje gradskih govora kompleksnije je i opsežnije u odnosu na ruralne govore, no od velike nam je važnosti jer ćemo biti upoznati s govorom svakoga pojedinoga grada, bolje ćemo razumjeti zašto se govor mijenja i što utječe na to mijenjanje. Unatoč kompleksnosti istraživanja gradskih govora, takva istraživanja potrebna su nam kako bismo mogli imati cjelovitu sliku naglasnoga sustava Hrvatske.

Cilj ovoga rada bio je istražiti govor Vukovara, odnosno njegov naglasni sustav. Istraživanje se sastojalo od dvaju dijelova: u prvome dijelu anketirali smo trideset ispitanika kako bismo saznali nešto od osobnih informacija te provjerili njihove stavove o govoru, a u drugome dijelu isti ispitanici čitali su tekst zasićen primjerima pomoću kojih smo analizirali kako izgleda naglasni sustav Vukovara. Vukovar ima visinski naglasni sustav, odnosno četveronaglasni novoštokavski sustav, stoga smo i očekivali prisutnost svih četiriju naglasaka. Pozornost prilikom istraživanja usmjerili smo na sljedeće: pomiče li se naglasak na prednaglasnice, pomiče li se naglasak u prefiksima glagola i imali li hiperkorekcija, kakav je naglasak G mn. višesložnih imenica, kako se naglašavaju posuđenice te koliko se ostvaruju zanaglasne dužine. Težište je bilo na mjestu naglaska i raspodjelnim pravilima.

Analiza je pokazala da se naglasak ne pomiče na prednaglasnice u vukovarskome govoru, dakle mjesto se naglaska ne mijenja (prenio se u 37,86 % slučajeva, a dominantno su to pomicanja s glagola, rjeđe sa zamjenica, najmanje s imenica). Pomicanje silaznoga naglaska na prefiks u glagola dosljedno je (96,67 %), a hiperkorekcija nema. Za genitiv množine utvrdili smo da je silazni naglasak izvan početnoga sloga sasvim uobičajen (84,5 %). Kod posuđenica smo utvrdili da je silazni naglasak izvan početnoga sloga uvjetovan brojem slogova riječi, tj. kod dvosložnih riječi ne javlja se, a kod višesložnih je uobičajen (61,91 %). Zanaglasne su dužine ne gomilaju, reducirane su, čuvaju se nakon kratkih uzlaznih naglasaka i kad su fonološki uvjetovane, a sve više nestaju kad su morfološki uvjetovane, posebno na otvorenome slogu.

Ovim istraživanjem potvrdili smo novoštokavski četveronaglasni sustav u vukovarskome govoru koji ima sljedeće značajke: 1) nema sustavnoga prijenosa naglasaka na prednaglasnicu, čuva se u govornoj riječi s glagolom; 2) dosljedno je pomicanje silaznih naglasaka na prefiks glagola i nema hiperkorekcija; 3) naglasak G mn. višesložnih imenica s nepostojanim *a* najčešće je na nepočetnome slogu uz promjenu tona; 4) u posuđenicama silazni se naglasak javlja izvan početnoga sloga u trosložnim i višesložnim riječima, ovisno i o sufiksu riječi; 5) reducirane su zanaglasne dužine, čuvaju se iza kratkouzlaznoga naglasaka i kada su fonološki uvjetovane (duljenjem pred sonantom), tad su naime slušnom percepcijom dohvatljive. Buduća istraživanja trebala bi uzeti u obzir i akustičke analize.

Literatura

- Barić, E. i sur. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Benić, M. 2007. Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija*. 48. 1–28.
- Brozović, D. 2005. O početku hrvatskoga jezičnog standarda. *Jezik*. 52/5. 186–192.
- Delaš, H. 2003. Naglasak na proklitici. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 29/1. 21–31.
- Frančić, A.; Hudeček, L.; Mihaljević, M. 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Hrvatska enciklopedija*. 2021. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65649> (pristupljeno 2. ožujka 2023.)
- Jutronić, D. 2010. *Splitski govor: od vapura do trajekta*. Naklada Bošković. Split.
- Kapović, M. 2006. Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. *Kolo*. 4. 55–69.
- Kapović, M. 2004. Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave*. 30/1. 97–105.
- Katičić, R. 2009. *O standardnom i književnom jeziku*. *Jezik*. 56/2, str. 50–53.
- Kekez, J. 2018. *Hrvatski gradski govori s posebnim osvrtom na pulski govor*. Doktorski rad. Filozofski fakultet. Zagreb.
- Kuna, B.; Mikić Čolić, A. 2017. Semantička tvorba u osječkom gradskom govoru. *Rasprave*. 43/1. 79–94.
- Kuna, B.; Mikić Čolić, A. 2016. Slavonski gradski govori – poveznice i razlike. *Zbornik radova Šestoga hrvatskog slavističkog kongresa*. 133–146.
- Lisac, J. 2003. Slavonski dijalekt: između autohtonosti i utjecaja. *Migracijske i etničke teme*. 19/1. 7–16.
- Lisac, J. 2018. *Hrvatska dijalektologija 1: hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing. Zagreb.

- Martinović, B. 2017. Kodifikacija hrvatske naglasne norme (ili kako naši priručnici govore). *Rasprave*. 43/1. 95–106.
- Martinović, B. 2011. Naglasak genitiva množine. *Tabula*. No 9. 114–125.
- Martinović, B. 2008. *Naglasna kolebanja imenica u hrvatskome standardnom jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Martinović, B. 2020. Od gramatike do komunikacije i natrag – primjer zanaglasnih dužina. *Jezikoslovlje*. 21/ 1. 27–51.
- Martinović, B.; Pletikos Olof, Elenmari; Vlašić Duić, Jelena. 2021. *Naglasak na naglasku*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Matešić, M; Badurina, L. 2008. *Riječka jezična zbilja: urbani govor između sustava i standarda*. Sveti Vid. Zbornik XIII. 111–120.
- Mićanović, K. 2004. Hrvatski s naglaskom. *Rasprave*. 30/1. 121–130.
- Milas, M. 2014. Prenošenje silaznoga naglaska na prednaglasnicu: Je li ispravno Radim ù škōli. ili Radim u škōli.?. *Jezik*. 61. 4–5. 131–139.
- Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio*. 2018. Croatica. Denona. Zagreb.
- Rajle, L. 2021. Naglasak posuđenica u osječkome govoru. *Govor*. 38/2. 147–180.
- Rajle, L. 2021. *Naglasni sustav osječkoga govora*. Doktorski rad. Filozofski fakultet. Osijek.
- Rajle, L.; Martinović, B.; Pletikos Olof, E.; 2020. Zanaglasne dužine u osječkom govoru. *Jezikoslovlje*. 21/ 1. 53–80.
- Samardžija, M. 1999. Norme i najnovije promjene u hrvatskome jeziku. *Zaprešićki godišnjak 1998*. Matica hrvatska Zaprešić. 327–340.
- Škarić, I.; Šakvić, Đ.; Varošaneć-Škarić; G. 1995. Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik*. 43/ 4. 129–138.
- Šojat, A. 1979. O zagrebačkom kajkavskom govoru. *Rasprave*. 4–5/1. 125–134.

Varošaneć Škarić, G. 2003. Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor*. 20/1-2, 469–489.

Vrsaljko, S. 2015. O suvremenom zadarskom govoru. *Filologija*. 64. 137–145.

Vukušić, S.; Zoričić, I.; Grasselli-Vukušić, M. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Globus. Zagreb.

Prilozi

Prilog 1. Anketa koju su ispunjavali ispitanici

1. Spol
 - a. ženski
 - b. muški
 - c. drugo
 - d. ne želim se izjasniti
2. Godina rođenja _____
3. Mjesto rođenja _____
4. Je li Vam hrvatski materinski jezik?
 - a. da
 - b. ne
 - c. uz hrvatski, materinski mi je još i _____
5. Koliko dugo živite u Vukovaru?
 - a. više od 15 godina
 - b. između 10 do 15 godina
 - c. od 5 do 10 godina
 - d. manje od 5 godina
6. Jeste li kada živjeli u drugom mjestu izvan Vukovara? _____
7. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje „da“, molim navedite gdje ste živjeli.

8. Odakle su Vaši roditelji/staratelji? _____
9. U kojem mjestu ste pohađali osnovnu školu? _____
10. U kojem mjestu ste pohađali srednju školu? _____
11. Označite stupanj obrazovanja
 - a. strukovno srednjoškolsko obrazovanje (SŠ)
 - b. gimnazijsko srednjoškolsko obrazovanje (SŠ)
 - c. preddiplomski studij (stručni ili prvostupnik); viša stručna sprema (VŠS)
 - d. diplomski studij (stručni ili prvostupnik); visoka stručna sprema (VSS)
 - e. magisterij znanosti (mr. sc)

- f. doktorat znanosti (dr. sc)
12. Ako ste studirali ili studirate, na kojem ste (bili) fakultetu? _____
13. Označite jeste li završili neki od sljedećih studija:
- a. kroatistika
 - b. fonetika
 - c. lingvistika
 - d. studij glume
 - e. rani i predškolski odgoj i obrazovanje
 - f. jezični studij (engleski, njemački, talijanski, i dr.)
 - g. kroatologija
 - h. niti jedan od navedenih studija
14. Jeste li se u svojem školovanju ili radu bavili standardološkom akcentologijom?
- a. da
 - b. ne
 - c. ne znam
15. Bavite li se poslom u kojem trebate javno govoriti?
- a. da
 - b. ne
16. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje „da“, molim navedite kojim se poslom bavite.
- _____
17. Imate li glazbeno obrazovanje ili se aktivno bavite glazbom? (završili ste osnovnu glazbenu školu, srednju glazbenu školu, muzičku akademiju ili svirate neki instrument, pjevate solo ili u zboru, pohađate privatne satove pjevanja ili sviranja i sl.)
- a. da
 - b. ne
18. Mislite li da je na Vaš govor utjecao govor drugoga mjesta osim Vukovara?
- a. da
 - b. ne
19. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje „da“, molim navedite govor kojega mjesta je utjecao na Vaš govor. _____

20. Imate li katkad dvojbe oko izgovora pojedinih riječi ili znate kako što pravilno izgovoriti?
- a. nikad
 - b. rijetko
 - c. često
 - d. uvijek
21. Imate li potrebu mijenjati svoj govor kada razgovarate s nekim tko nije iz Vukovara, nego govori drukčije od Vas, npr. Zagrepčanin ili Splitsanin?
- a. nikad
 - b. rijetko
 - c. često
 - d. uvijek
22. Smatrate li da se u državnim medijima govori standardnim jezikom?
- a. nikad
 - b. rijetko
 - c. često
 - d. uvijek
23. Pred Vama se nalazi nekoliko tvrdnja koje se odnose na Vaš govor. Molim zaokružite svoje odgovore na ljestvici od 1 do 5 pri čemu 1 ima najmanju, a 5 najvišu vrijednost.
- a. Smatram da je moj izgovor blizak standardnomu jeziku.
1 2 3 4 5
 - b. Smatram da je moj izgovor isti kao u standardnom jeziku.
1 2 3 4 5
 - c. Smatram da je moj govor prestižan u odnosu na govor drugih hrvatskih gradova.
1 2 3 4 5
 - d. Smatram da je moj izgovor ruralan.
1 2 3 4 5
 - e. Smatram da je moj govor specifičan u odnosu na druge vrste slavonskih govora.
1 2 3 4 5

Prilog 2. Primjer teksta koji su čitali ispitanici

Danas mi je došao Hrvoje. On je psiholog. U tome poslu puno je teških trenutaka. Zaposlen je u školi gdje s njim radi još nekoliko žena. Uživa u okruženju tih djevojaka. Radi i na Filozofskom fakultetu kao asistent. Zato uvijek nosi kakav dokument. Ipak mu je draže uzeti knjigu u ruke. Bilo da je kiša ili sunce, često je kod kuće jer ima puno poslovnih zadataka. Kod njega ne postoji “ne mogu”. Radi istraživanje o razini stresa kod vatrogasaca. Vrlo je malo vatrogasaca pa treba što više ljudi na to zanimanje potaknuti. Kako bi dobro obavio istraživanje, potrebno je provjeriti puno podataka. Ponekad mu u tome pomaže pokojni student. Na različite im se načine zahvali. Često sa studentima ide na kavu u grad. Nekada odu i na ples. Hrvojeva supruga Ana je kajkavka. Ona voli svoj dijalekt. Ipak, neki ljudi joj se smiju zbog toga. Došla je iz Varaždina u Vukovar pa se osjeća kao turist. Na njezinom licu se tada vidi razočaranost. Kako treba govoriti u slobodno vrijeme, nigdje ne piše. Ana kaže da će se uvijek naći neki čudak pred tobom. Ne trebamo se pred takvima zaustaviti. Nastavite hodati niz ulicu. Moramo se okrenuti i glavu podignuti. Malo tko se zauzme za sebe. U Varaždinu se i dalje nalazi njezina obitelj. Ponekad ju posjećuje brat. Njezin brat Petar je pedagog. Njegova supruga je Eva. Sve bi napravio za nju. Ona je njegov čitav planet. Jako je visok pa svi kažu da je gigant. On je dijete Slavonaca. Petar obožava pisati pjesme, ali samo kad mu nema žene. Voli pjevati kada u ulici nema drugih stanara. Njega krasi i jedan drugi talent – sviranje klavira. Za vrijeme blagdana često ima koncert. Nema kome se tada ne pleše. Čim sjedne za klavir, na licu mu se vidi razdraganost. Eva kaže da nikada nema tremu i zato je pravi junak. U današnje vrijeme sve je manje junaka. Petar radi i kao taksist. Ljudi mu često u auto svašta još natovare. Kada ne radi, bude kod kuće. Najčešće uživa u pravljenju kolača. Još više uživa kada kolače pojede sa ženom. Uz jelo se nađe i čaša vina kojom vole nazdraviti. Njegovo domaće vino pravo je znamenje. Može se reći da je vrijedno kao dijamant. Šteta što neki ljudi to ne vide. Eva i Petar otišli su u Split na more. Usput su vidjeli puno planina. Prešli su i neki brežuljak. Naišli su na jedan vijadukt. Na putu ih je zatekla kiša. Zasivjelo se nebo. Ubrzo se pojavila duga. Izašlo je sunce. Napokon su stigli u apartman. U dvorištu su ugledali bor. Iznad njih letio je galeb. Došla je noć i izašao je mjesec. Začulo se lomljenje. Puknula je daska u čamcu jednoga mornara. Svanulo je jutro i zelenjela se trava. U travi je bila rosa. Otišli su na plažu i pojeli kukuruz. Govorilo se da je u more doplivao kit. Šetali su gradom i uživali u ostatku godišnjeg odmora.

Sažetak

Gradski govor dosad nije opisivan te je ovaj rad prilog opisu gradske akcentuacije, i to s obzirom na mjesto naglaska. Za razliku od mjesnih govora kojima se bavi dijalektologija, gradski su govori vrlo malo istraženi te su oba jednako važna. Opisivanjem svih mjesnih idioma i urbanolekata dobit će se cjelovita slika naglasnoga sustava cijele Hrvatske te ćemo (još) bolje biti upoznati s pojedinim idiomima. Vukovar pripada četveronaglasnomu novoštokavskomu ili visinskomu sustavu što znači da se očekuje prisutnost svih četiriju naglasaka (kratkosilazni, dugosilazni, kratkouzlazni, dugouzlazni). Budući da se radi o govoru bliskome standardnomu jeziku, vidjet će se koliko se njihovi sustavi razlikuju ili ne razlikuju, s obzirom na propisano mjesto naglaska u govornoj riječi. U istraživanju je sudjelovalo trideset ispitanika u dobi od devetnaest do četrdeset i pet godina. Ispitanici su ispunjavali anketu u kojoj su se provjeravali njihovi stavovi o govoru, a potom ih se snimilo kako čitaju sastavljeni tekst koji je bio ključan za analiziranje njihova govora, tj. mjesta naglaska u odabranim kategorijama riječi.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, novoštokavski sustav, naglasni sustav, vukovarski govor, mjesto naglaska

Summary

Urban speech has not been described so far, and this paper is a contribution to the description of urban accentuation, with regard to the place of the accent. Unlike local dialects, which are studied in dialectology, urban dialects have been little researched, and both are equally important. By describing all local idioms and urban dialects, we will get a complete picture of the accent system of the whole Croatia, and we will be (even) better acquainted with individual idioms. Vukovar belongs to the four-accent Neo-Shtokavian system, which means that the presence of all four accents (short-falling, long-falling, short-rising, long-rising) is expected. Since it is a speech close to the standard language, it will be presented how much their systems differ or not, with regard to the prescribed place of the accent in the spoken word. Thirty subjects between the ages of nineteen and forty-five took part in the research. Respondents filled out a survey in which their attitudes about speech were checked, and then they were recorded reading a composed text that was crucial for analyzing their speech, i.e. the place of the accent in selected categories of words.

Key words: Croatian Standard Language, Neo-Shtokavian system, accent system, speech of Vukovar, accent place